

Ideologija radikalne desnice u Trećoj Poljskoj Republici

Franjković, Romana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:267762>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Romana Franjković
IDEOLOGIJA RADIKALNE DESNICE U TREĆOJ
POLJSKOJ REPUBLICI

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Romana Franjković
IDEOLOGIJA RADIKALNE DESNICE U TREĆOJ
POLJSKOJ REPUBLICI

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Tihomir Cipek
Studentica: Romana Franjković

Zagreb, lipanj, 2021.

Izjavljujem da sam diplomski rad Ideologija radikalne desnice u Trećoj Poljskoj Republici koji sam predala na ocjenu mentoru prof. dr. sc. Tihomir Cipek, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju nje ga nisam stekla ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Romana Franjković

Sadržaj

1. UVOD	1
2. ŠTO JE IDEOLOGIJA?	1
2.1. Ideologije u 20. st.	3
2.2. Analiza ideologija	5
2.3. Novo doba ideologija	7
3. RADIKALNA DESNICA	8
3.1. Ideologija radikalne desnice	10
3.1.1. Temeljne značajke PRR.....	11
3.1.2. Politike PRR	13
3.1.3. Djelovanje PRR u političkim procesima Istočne Europe	17
4. PRIKAZ POLJSKE KAO RADIKALNE DESNICE	18
4.1. Nacionalizam i politika oponašanja Zapada	18
4.2. Nastanak Treće Poljske Republike	21
4.2.1. Solidarnost.....	21
4.2.2. Crkva i Radio Marija.....	23
4.2.3. PiS 2001.-2007.	25
4.2.4. PiS 2015.	28
4.2.5. PiS 2015. i rodna ideologija	29
5. ZAKLJUČAK	30
6. LITERATURA	37
SAŽETAK	41
SUMMARY	42

Popis ilustracija

Slika 1: Poljska 2014.-2019.....	33
Slika 2: Mađarska 2014.-2019.....	34
Slika 3: Poljska 2019.-2024.....	35
Slika 4: Mađarska 2019.-2024.....	36

1. UVOD

Ovim radom nastojat ćemo odgovoriti na naše istraživačko pitanje o utjecaju radikalno desne ideologije na primjeru Treće Poljske Republike. Naš rad možemo okarakterizirati kao deskriptivno istraživanje pri čemu se koristimo kvalitativnim metodama, iščitavajući članke i knjige vodećih autora ovoga područja. Želimo objasniti pojavu fenomena populističke radikalne desnice u europskom društvu koja oblikuje ponašanje stranaka i birača te utječe na ishode izbora. Njezin uspjeh nezaobilazna je tema u suvremenoj politologiji još od 1980-ih ujedno je najbrža rastuća stranačka obitelj u Europskoj Uniji.

Rad sam podijelila u tri poglavlja. U prvom dijelu rada definirat ćemo sam pojam ideologije te temeljne ideologije koje su obilježile 20. stoljeće, a djeluju i danas. Kritiku sadašnjosti koju nude, viziju za budućnost te pregled rješenja. Drugi dio rada posvećen je definiranju radikalno desne ideologije, njezinom nastanku, korijenima iz povijesti te mjesto koje zauzima na političkoj sceni. U trećem dijelu pokazat ćemo stvarni primjer radikalne desnice u Trećoj Poljskoj Republici, kako je dospjela na vlast, otkud joj sežu korijeni, preklapaju li se njezine sadašnje značajke s nekim ideologijama iz prošlosti. Osvrnut ću se na njezin utjecaj u jeziku, kulturi i društvu te kojim to motivima uspijeva pridobiti birače i ostvaruje pobjedu na izborima. U zaključku prikazat ćemo koliki je utjecaj radikalno desne ideologije na političke procese u Europskoj uniji, koja su prema našem sudu predviđanja za njezinu opstojnost te kako se to manifestira na ostale članice EU.

2. ŠTO JE IDEOLOGIJA?

Ideologije su često razlog neslaganja u političkoj areni, ali i izvan nje. Nerijetko smo skloni voditi se određenom ideologijom, koja odgovara našim stavovima i razmišljanjima, sredstvo koje će nas voditi tijekom teških vremena i od koje ćemo očekivati da nam pokaže put. Zahvaljujući ideologijama osmišljavaju se politike koje se oblikuju duž cijelog političkog kontinuuma, pri čemu radimo razlike između desnice, ljevice i centra i njihovih pogleda na uređenje društvene i političke zajednice. Ideologija mora sadržavati kritiku, ideal i sredstvo djelovanja. U predstavljanju svoje ideologije, svaka daje kritiku postojećeg društva te mu suprotstavlja viziju kako bi društvo trebalo izgledati, nudi sredstva kojima se transformacija društva može postići te ističe potencijale, ali i ograničenja ljudi (Schwarzmantel, 2005: 10). Schwarzmantel ističe kako su ideologija i moderna posljedice svjesnog ljudskog nastojanja, ova teza bliska je Freedonovom razmišljanjem o ideologijama, pri čemu on smatra da

ideologije ne nestaju iz društva već su njegov trajan element s jasnim konsenzualnim obrascem i kontinuitetom (Freeden, 2006: 10).

Dvadeseto stoljeće svakako možemo nazvati zlatnim dobom ideologija s posebnim naglaskom na fascinaciju totalitarnim idejama. Ključni elementi ideologija toga doba bili su masovna politika, dotad još neuobičajen način privlačenja potpore i regrutacije, no svaka akcija za sobom nosi i posljedice pri čemu se nakon završetka 20. stoljeća stvorila velika odbojnost i otpor prema njima (Freeden, 2006: 10). No, kada kažemo da dolazi kraj ideologije, često zaboravljamo da su one ono što čini politiku i da se na njima politika zasniva te ako nastupi kraj ideologije, ujedno dolazi i kraj politike (Freeden, 2006: 11). Daniel Bell, prvi je iznio tezu o kraju ideologija, takva teza označavala je radikalnu promjenu dotadašnje paradigme. Ova teza izazvala je burne debate i previranja u politološkom svijetu te doživjela brojne kritike.

Jedan od prvih kritičara, John Schwarzmantel, na kraju svoje knjige *Doba ideologije. Političke ideologije od Američke revolucije do postmodernih vremena*, također odbacuje Bellovu tezu. Fundamentalne promjene na političkoj sceni, pad totalitarnih režima, Berlinskog zida, slom socijalizma, uspon kapitalizma i globalizacije uzrokovale su krizu identiteta pojedinca i zajednice. Ove promjene rezultirale su otuđenjem, podijeljenošću i fragmentiranosti društva u potrazi za novim koncepcijama. Ovime se stvorilo plodno tlo za povratak ideologije, jer je ideologija ta spona koja ima moć održati društvo zajedno. Ona daje okvir, temeljne vrijednosti i pravila da se pojedinac osjeća kao pripadnik zajednice. Nužna je za demokratsko društvo i kulturu, određuje ciljeve i smjernice te u krajnjoj mjeri vodi k napretku (Schwarzmantel, 2005: 13-23, 245).

Bell ne samo da je odbacio koncept ideologije već i srž koja ih čini, a to je podjela lijevo-desno. Schwarzmantel smatra da je ta podjela relevantna i danas te primjenjiva u političkom natjecanju i procesima. Ona oblikuje društvo te predstavlja okvir djelovanja, programe stranaka i koncepcije društva koje su se zbog novog načina života, potpuno izgubile. Daniel Bell je svoju tezu iznio 1960. godine, kada je Zapadna Europe doživljavala tihi revoluciju s lijevog spektra, a na području SAD-a su se razvijali prosvjedi koji su svoj vrhunac doživjeli 1968. Iako su mnogi politički teoretičari smatrali da je došlo vrijeme kraja ideologije, skupina onih koji su donosili javne politike ukazala je da zapadna društva upravo u tom razdoblju doživljavaju nove ideološke sukobe, stoga to razdoblje možemo okarakterizirati Dobom ideologija (Nikolakakos, 1979: 68).

Eisenhower, 34. predsjednik SAD, u obraćanju javnosti o „crvenoj prijetnji“ također je istaknuo kako i dalje traje sukob ideologija te time osporio tezu o njezinom kraju: „Suočeni smo s globalnom neprijateljskom ideologijom po obimu, ateističkog karaktera, nemilosrdnog cilja i podmuklog po metodama“ (Nikolakakos, 1979: 68). Robert McNamara, ministar obrane SAD, u svom javnom obraćanju Kongresu, također je nastojao ukazati na utjecaj komunističke ideologije, koja je prodirala u sve sfere društva (od političke, znanstvene, ekonomske do kulturne) (Nikolakakos, 1979: 69). Vrlo brzo, pokazalo se da ideologije nisu mrtve već modernizirane što najbolje ocrtava 1968. godina, kada su Zapadnu Europu potresale studentske demonstracije, val Nove Ljevice, pojava novih socijalnih pokreta i ogromni prosvjedi na ulicama SAD potaknuti zbog nezadovoljstva oko ratnih pohoda SAD u Vijetnamu. Pri čemu je vidljivo da su SAD, ali i države diljem svijeta ipak vođene ideologijom u svojoj vanjskoj i unutarnjoj politici.

George Soros je također uputio kritiku na Bellovu tezu, ocrtavajući utjecaj ideologije na primjeru američke intervencije u Iraku. Intervenciju je objasnio neokonzervativnom ideologijom kojom se vodi američka vanjska politika, koja stavlja ideologiju na prvo mjesto. To je najjasnije pokazano u njegovoj rečenici upućenoj američkoj javnosti: “Ne smatramo kako nas vodi ideologija, smatramo kako smo odviše pragmatični za to. Ipak je ideologija počela igrati abnormalno veliku ulogu u odlučivanju o vladinoj politici, a nesklad između percepcija i stvarnog stanja stvari također je narastao do abnormalne veličine” (Soros, 2004: 184), ovime možemo zaključiti poglavlje.

2.1. Ideologije u 20. st.

Kako bismo jasnije objasnili ideologije nužno ih je promatrati kroz kritike doba moderne i postmoderne. Početak 20. stoljeća obilježile su četiri ideologije konzervativizam, liberalizam i socijalizam koje su bile u procesu preobrazbe, no nerijetko se uz ove tri ideologije ističe i nacionalizam. Pojavom ovih ideologija počelo je javno natjecanje među ideološkim taborima o najboljem uređenju društvene i političke zajednice (Freeden, 2006: 11-12). Kao što smo ranije naveli, cilj ideologije je ponuditi nov način organiziranja društva. Obilježja moderne čine uspostava nacionalne države, demokracija kao novi oblik uređenja društva, uspon masa, osvajanje prirode i razvoj industrije (Schwarzmantel, 2005: 83)

Konzervativizmu su se okrenuli ekonomski liberali, potpuno zarobljeni idejom „čistog“ slobodnog tržišta, nezadovoljni politikama svog tabora. Ujedno je konzervativizam otvorio vrata prema usponu moćnih sila s lijevog spektra te je svojom transformacijom izašao iz

tradicionalne religijske i klasne sfere. Zajedno s nacionalizmom također se smatra djetetom moderne iako je njezin najveći kritičar (Freedon, 2006: 11, Schwarzmantel, 2005: 139). Konzervativci su smatrali da je svijet moderne mjesto gdje su pojedinci razjedinjeni i gledaju na druge isključivo kao sredstvo kojim će ostvariti svoje potrebe. Nezadovoljan ovom percepcijom, konzervativizam je ponudio ideju zajednice, utemeljene na zajedničkoj tradiciji i povijesti (Schwarzmantel, 2005: 139- 154).

Liberalizam se javio kao ideologija i politički pokret. Kao ideologija bio je za to vrijeme vrlo inovativan, pri čemu su mu temeljna načela bila zajedništvo i utilitarizam, čiji je uspjeh najvidljiviji u socijalnoj državi (Freedon, 2006: 11-12). Za liberale, doba moderne označavalo je prosperitet i razvoj potrošačkog društva. Vrlo brzo primijetili su da bi moderna mogla dovesti do demokracije, demokracija do jednakosti, a posljedično i do standardizacije i omasovljenja društva što bi rezultiralo gubljenjem najviših vrijednosti njihove ideologije, različitosti i napretka. Kao odgovor na pojavu masa i demokracije liberali su integrirali društvo davanjem građanskih i političkih prava (Schwarzmantel, 2005: 107). Iako se danas percipira kao pobjednik među ideologijama, za sobom je donio i niz negativnih pojava. Ubrzan način života, globalizacija, otuđenje ljudi, svođenje ljudskih odnosa na tržišne koji utječu na sve sfere života, osjećaj nepripadnosti zajednici te posljedično gubljenje identiteta.

Socijalizam se brzo proširio kao pokret, no zbog podjela unutar pokreta slabila je njegova učinkovitost. Jednako kao liberalizam nudio je potpuno novu koncepciju društva što je također jedan od razloga zašto se smatralo da je došao kraj ovim ideologijama, dok je nacionalizam s druge strane polučio mnogo više uspjeha. Socijalizam je bio obećavajući dio moderne. Od pojave socijalizma očekivalo se da će upravo subjekt njezine ideologije, radnička klasa, biti revolucionarna snaga koje će dovesti do promjena, kao agent moderne, stvoriti novu zajednicu i društvo te tako postati vladajuća (Schwarzmantel, 2005: 126). No, moderna je zapravo polučila potpuno suprotan učinak u kojem se radnička klasa razjedinila te je danas dio različitih društvenih, religijskih i kulturnih pokreta putem kojih djeluje (Schwarzmantel, 2005: 137).

Iako smo nacionalizam svrstali među ova tri ideološka velikana (liberalizam, konzervativizam, socijalizam), često se doživljava tankom ideologijom zbog svoje sposobnosti da može poprimiti značajke i lijevih i desnih fenomena. Danas ga najčešće vezemo uz desne stranke, posebice populističke radikalne desnice. Zbog svoje povezanosti s fašizmom i nacionalsocijalizmom, nakon Drugog svjetskog rata, percipiran je kao

najnepoželjnija ideologija (Schwarzmantel, 2005: 165). No, nakon velikih promjena na svjetskoj političkoj sceni, slomom komunizma, padom Berlinskog zida, države koje su bile dio SSSR i SFRJ, sada su dobile priliku osnovati svoje države. U tom trenutku nacionalizam ponovno dobiva na važnosti, doživljava uspon, ulazi na velika vrata na području Zapadne i Istočne Europe, ali i diljem svijeta. Njegova najveća privlačnost je što naglašava tradiciju i kulturu nacije. Najbitnija značajka nacionalizma, koja mu je omogućila preživljavanje jest što on slavi različitost nacija. Potiče ga, a istovremeno ne traži transformaciju društva u novo, već ukazuje na posebnosti postojećeg društva. Gledajući na sposobnost mobilizacije masa, utjecaja na svjetsku politiku i njezina zbivanja, nacionalizam stoji uz bok liberalizmu kada govorimo o pobjedi na suvremenoj političkoj sceni (Schwarzmantel, 2005: 180-181).

Godine između dva rata nosile su značajne promjene za ideološki svijet, ali i za političke zajednice diljem svijeta posebno na europskom kontinentu. Kao što smo ranije naveli 20. stoljeće je bilo vrhunac totalitarnih ideologija s lijevog i desnog spektra. Nove ideologije donosile su neupitne istine, autoritarne diktature su nastojale mobilizirati velik broj stanovništva, potaknuti i fascinirati masu za uništavanje drugih nacija. Kada je nastupio totalitarni režim promicanje drugih ideologije bilo je zabranjeno. No, zabrana ne znači nužno i nestajanje, one su bile prisutne cijelo vrijeme. Takav pristup najbolje je pokazao Karl Mannheim koji ih je okarakterizirao sustavima koji umjesto da mijenjaju *status quo* ga zapravo podupiru (Freeden, 2006: 12-13). Mannheim je okarakterizirao ideologijama sve pojave koje prezentiraju socijalno i klasno stanje društvenih zajednica. Kako je i sam naveo da ideologije podupiru *status quo*, to jako dobro ocrtava percepcija ljudi o ovom fenomenu. U svom najgorem obliku ideologije imaju više lica te im se nerijetko pripisuje da su lažne, dok ih u najboljem obliku čini retorika koju sljedbenici mogu podržavati ili ne, te postaju sredstvo s kojom se prikupljaju novi birači (Freeden, 2006: 12-14).

2.2. Analiza ideologija

Ako bismo napravili anatomiju ideologija, u svom djelovanju su masovne i obuhvatne dok im je unutarnja struktura homogena. Kada je započela analiza ideologija i komponenata koje ih čine iznutra, cilj je bio pokazati nastanak ideologija demokratskim procesom. Prvu ovakvu tvrdnju iznio je Antonio Gramsci, ideologiju je smjestio u misaone procese svakog pojedinca u socijalnoj skupini. Prema njegovom viđenju svaka društvena zajednica traži vodstvo elita, zato što im oni nude smjer, sigurnost i modificiranje u misaonoj strukturi koje na kraju postaje homogeno oruđe revolucije. U tom trenutku nastupa preobrazba ideologije u istinu (Freeden, 2006: 14-15). S druge strane novu koncepciju ideologije predložili su američki politolozi,

uvodeći pojam individualističke koncepcije ideologije s fokusom na pojedinca i pluralističkim sustavom vjerovanja. Rasprostiranje i shvaćanje ideologija se širilo te politički diskurs paralelno s njima, a glavne ideološke obitelji počele su proživljavati ponovnu transformaciju te samim time postale kompleksnije (Freedon, 2006: 14-15). Ovakvo shvaćanje ideologije otvorilo je ponovno vrata liberalizma, no ne kao totalnom sustavu ideja kojem smo svjedočili prije, već kao shvaćanje većine koja utječe na elitu (Freedon, 2006: 15-16). Ideologija se ponovno vratila u akademske krugove i dobila svoju intelektualnu dimenziju.

Glavne ideološke obitelji doživjele su transformaciju, uspone, padove te i proširivanje svojih ideoloških obitelji. Dobar je primjer nastanak radikalne desnice koja ima elemente konzervativizma, ali u nekim segmentima i fašizma, nacionalizma te u nekim oblicima i kršćanske demokracije. Također ideološke obitelji proširila je i pojava novih ideologija (npr. zeleni). Ideologije se u novim oblicima ne fokusiraju samo na svoje vrijednosti već počinju djelovati na sve sfere društva. Djelovanje je sada sofisticirano i indirektno pri čemu se koriste oblikom moći tzv. *soft power* utječući na jezik, oblik komunikacije. Svoje djelovanje manifestiraju putem masovnih medija koji im olakšavaju prijenos informacija i vrijednosti (Freedon, 2006: 16-17).

Nakon sloma totalitarnih sustava, ideologije su percipirane vrlo negativno, one nestaju jer se javlja neoliberalizam koji za sebe tvrdi da nije ideologija. Ponovnim pojavljivanjem više nisu percipirane kao običan fenomen već vrlo kompleksna pojava. Kroz izdvajanje značajki totalitarnih ideologija i onih koje su se pojavile poslije, a odbacivale su ekstremizam i nehumanost te iste značajke sada su bile vidljive u svim ideologijama. Iako nisu prevladavale, ali bile su prisutne. Tijekom transformacije starih i nastanka novih ideologija javlja se eklekticizam.¹ Zbog eklekticizma ideologije postaju kompleksne te to povezuje liberalizam i fašizam, no ne zbog istih značajki i vrijednosti, već zbog načina manifestacije svojih ideja u kulturu, društvo i jezik (Freedon, 2006: 16-17).

Iako djeluje da su fragmenti pojedinih ideologija inkorporirani u nove ideologije sa strane pozicije političkih ideja nije nastupio proces fragmentacije već diferencijacije. Tijekom transformacije pojedinih ideoloških obitelji vidimo neka razlikovanja u odnosu na stanje prije. Uvelike je na razlikovanje ideologija utjecala masovna politika, masovni mediji, politiku više ne razumiju samo intelektualci već i obični ljudi, puk te se otvara prostor novim članovima.

---

¹ Eklekticizam- nepostojanje jedinstva, cjelovitosti i dosljednosti u uvjerenjima i teorijama; besprincipijelno spajanje različitih nespojivih nazora (Hrvatska enciklopedija, 2021).

Pri čemu više nije fenomen koji izučava samo elita, već se spušta na niže razine te postaje politizirana, poruke se šire zahvaljujući masovnim medijima, ali se sam fenomen pojednostavljuje (Freedon, 2006: 16-19).

2.3. Novo doba ideologija

Na prvi pogled pobjednikom između ideologija smatra se liberalizam, no završimo li malo ispod površine njegovom pobjedom uslijedili su novi problemi. Nezadovoljstvo novim svjetskim poretkom i razvojem, izdvajanja koja donosi kapitalizam te druge vrste ideologija koje vladaju na Bliskom Istoku i u Aziji (Freedon, 2006: 19-20). Ranije smo naveli kako uz bok liberalizmu stoji i nacionalizam kao pobjednik na globalnoj političkoj sceni. Njegovu pobjedu možemo okarakterizirati kao posljedicom novih problema koji su proizašli iz pobjede liberalizma i kapitalizma. Spomenuli smo koliko je doba globalizacije utjecalo na otuđenje ljudi i stvaranje osjećaja nepripadnosti, upravo s nacionalizmom se vratio taj osjećaj zajedništva koji obećava zaštitu i sigurnost. U novom periodu svog djelovanja nacionalizam gradi priču na etničkom i jezičnom duhu nacije (Schwarzmantel, 2005: 165, 180-181). Svi navedeni problemi ponovno su probudili stare ideologije, no ovog puta reformirane u novom ruhu.

O tome nam najbolje svjedoče postmodernizam i poststrukturalizam. Postmodernisti i poststrukturalisti doživljaju ideologiju kao fragmente modernizma koji su stvorili iskrivljenu stvarnost te se prava stvarnost više ne može otkriti (Freedon, 2006: 19-20). Ideologija koja se nekada smatrala kratkotrajnom i slučajnom, sada postaje stalna. Mijenjanjem svog pristupa i namjere postaju mnogoznačne, podložne interpretaciji pratitelja, od pristaša fundamentalizma preko apstrakcije do pobornika purizma (Freedon, 2006: 20-21).

Političke stranke ukoliko žele djelovati na političkoj sceni ne smiju postati bezprincipijelne, moraju imati ideologiju. Svoju ideologiju moraju reformirati i prilagođavati novonastalim uvjetima, novim vremenima i stalnim promjenama na međunarodnoj sceni. Jedino ideologije mogu očuvati društvo i povezati njegove fragmentirane djelove. Iako ih se i danas smatra opasnim, ideja moderne koju nudi kroz svoje ideologije, jest da postoji podjela u društvu. Kao i nekada i danas je relevantna podjela lijevo-desno, njome se oblikuju politike država, što na međunarodnom planu, što na domaćem. Ne samo što nude opće ciljeve i pravila te su sastavni dio svake političke stranke, ideologije omogućuju i građanima izražavanje svog mišljenja, pridonose pluralizmu stavova i debata koje ujedinjuju pripadnike društva, zanmerajući podjele (Schwarzmantel, 2005: 245).

Kada govorimo o ideologijama, nužno je za napomenuti njihovu prostornu i vremensku funkciju. U svojim počecima ispunjavala je obje funkcije, no nakon pada totalitarnih režima i ponovnog priznavanja i uvođenja ideologije u akademsku zajednicu, zadržale su prostornu funkciju. Tom funkcijom se svijet prikazuje kao posljedica socijalne konstrukcije, no vremenska funkcija nestaje jer se njome više ne mogu objasniti trenutne promjene koje oblikuju društvo (Freedon, 2006: 271-274). No, granice koji su nam ideologije ostavile i same su postale dio ideologiziranog shvaćanja. Transformacijom, reinterpetacijom te pojavom novih ideologija ističu se iste ili slične značajke u više ideoloških obitelji, a neke ih i namjerno prihvaćaju pri čemu postaju hibridne ideologije. Druga mogućnost je nastanak hibridnih ideologija kao što je kršćanska demokracija. Temeljni element je socijalna svijest pri čemu su se pobornici kršćanske demokracije organizirali poput stranke. Kršćanska demokracija je utjecala na druge ideološke obitelji, razlikovala ih, ali i međusobno povezivala (Freedon, 2006: 274-276). Iako kao politički pokret toga doba nije uspio, ideja demokšćanstva nikako nije umrla već se transformirala u sekularnije oblike. Vrlo brzo takvu sudbinu imale su sve ideološke obitelji te više nisu bile u mogućnosti razumijevanja i shvaćanja suvremenog doba (Freedon, 2006: 274-276).

Problem 20. stoljeća je kategorizacija ideologija na Istok – Zapad, kapitalizam – komunizam, autokracija – demokracija, iako se i danas osjeća njihov utjecaj među političkim strankama i u političkoj areni, no novo vrijeme traži nove kategorizacije. Pri čemu nove kategorizacije ne bi istisnule već postojeće nego bi ih proširile (Freedon, 2006: 276).

3. RADIKALNA DESNICA

Glavni fokus ovog rada je na radikalnoj desnici te njezinom razvoju u Trećoj Poljskoj Republici. Nastojat ćemo objasniti razvoj radikalne desnice, od njezinih početaka, značajki do uspjeha koji ostvaruje danas. Europski kontinent poznat je po sukobu velikih ideologija koje su se od Europe nadalje manifestirale i oponašale diljem svijeta. Proučavanje ekstremne desnice počinje nakon 1945., iako je njezina prva pojava bila u obliku NSDAP u Njemačkoj (Mudde, 2019: 21). Često se poistovjećuju pojmovi ekstremne desnice i radikalne desnice što nije ispravno. Obje su dio krajnje desnice, ali razlikuju se u svome odnosu prema demokraciji. Radikalna desnica koristi demokratske institucije da bi dobila moć i tvrdi da je jedini predstavnik glasa naroda, razumije i štiti pravu demokraciju dok ekstremna desnica ne prihvaća demokratske institucije niti demokraciju (Cipek, Lacković, 2019: 154; Mudde, 2019: 33, Pirro, 2015: 3).

Klaus Von Beyme 1988. identificirao je tri vala radikalne desnice u Zapadnoj Europi. Prvi val smjestio je u periodu od 1944.-1950., drugi val započinje 1955. i traje do 1980. te se u tom valu otkriva desni populizam. Val iz 1980. smatra se najvažnijim jer se populistička radikalna desnica inkorporirala u nacionalni stranački sustav. Paul Taggart i Hans-Georg Betz su novu ekstremnu i radikalnu desnicu profilirali s post-industrijskim društvom i transformacijom države blagostanja. U svojoj analizi uvode koncept populizma pri čemu smatraju da su radikalno desne stranke uspješne upravo zahvaljujući populizmu. Bazu radikalno desnih stranaka čini podjela na „oni“ i „mi“, nastoje koristiti nezadovoljstvo birača prema elitama kako bi povećali svoje izgleda za pobjedu na izborima i privukle što veći broj birača (Mudde, 2007: 19-23; Mudde, 2014: 218; Zaslove, 2009: 310).

Piere Ignazio je novi val političkih stranaka identificirao ekstremno desnim strankama. Podijelio ih je u dva tipa, prvi tip su one koje se direktno vežu za fašizam u periodu između dva rata, dok drugi tip čini post-industrijska radikalna desnica. U potonjoj uviđamo značajke neo-konzervativizma i autoritarnih tendencija u postavljanju zakona i reda te promicanju tradicionalnih vrijednosti ističući snažan otpor prema imigracijama (Zaslove, 2009: 310). Vrlo brzo istraživači ovog područja dodaju i četvrti val na Beymeova tri koji započinje 2000. i traje i danas (Mudde, 2019: 21). Naš fokus istraživanja je na potonjem valu. Ignazio, Taggart i Betz već u samom početku svojih istraživanja imaju fokus na ekstremnoj desnici, dok s druge strane Cas Mudde, uvodi distinkciju između radikalne i ekstremne desnice te ukazuje da novu desnicu ipak čine radikalne, a ne ekstremne stranke.

Val radikalne desnice 21. stoljeća započinje terorističkim napadom na Blizance i Pentagon 11.9. 2001. te ga slijedi Velika depresija 2008. i migrantska kriza 2015. godine (Mudde, 2019: 25-27). Nakon preuzimanje krivnje za napade na Blizance i Pentagon, teroristička skupina Al-Qaeda, koju čine pripadnici islamske vjeroispovijesti, potaknula je povećanje islamofobije. Velika depresije rezultirala je ekonomskom krizom, velikim brojem nezaposlenih i nezadovoljne populacije koja traži rješenje od vladajuće elite koja im to nije mogla pružiti. Već tada javlja se nova desnica s propagandom, predstavljajući se zaštitnicima naroda koji mogu pronaći rješenje. Nakon oporavka zemalja od ekonomske krize, radikalna desnica se stišava te 2015. za vrijeme migrantske krize, nezadovoljstvo i strah od stranaca, pretežito islamske vjeroispovijesti, počinje uvelike utjecati na ponovno jačanje populističke radikalne desnice. U odnosu na prethodna tri, četvrti val radikalne desnice se razlikuje jer njezine ideje sada postaju široko prihvaćene diljem europske populacije (Mudde, 2019: 25-27).

3.1. Ideologija radikalne desnice

Radikalna desnica relativno je nov fenomen u politološkom svijetu te je tek u posljednje vrijeme zaokupio pažnju istraživača. Smatra se jednom od najuspješnijih novih stranačkih obitelji koja se pojavila u post-ratovskoj Europi. Ujedno je relevantna i za Zapadnu i za Istočnu Europu. Brojni autori smatraju je patološkom normalnosti koja vodi radikalizaciji *mainstream* vrijednosti. Ujedno ju objašnjavaju teorijom globalizacije koja je podijelila društvo na pobjednike i gubitnike (Akkerman, 2003: 154; Mudde, 2014: 217; Mudde, 2016: 297-298).

U počecima istraživanja populističke radikalne desnice PRR² mnogi su joj pristupali kao anomaliji Zapadnog društva. Scheuch i Klingemann su pojavu PRR definirali tezom o normalnoj patologiji. Njezinu pojavu objašnjavali su posljedicom velikih kriza. No, brojna istraživanja pokazala su da samo pojedini dijelovi populacije podupiru daleku desnicu i to u periodima kriza. Teza je potvrđena kroz izostanak veće masovne potpore za stranke i političke aktere krajnje desnice diljem Zapadne Europe i Sjeverne Amerike, što je vodilo do usmjeravanja istraživanja na *demand* stranu krajnje desnice. U tom trenutku pojava PRR promatrana je izvan *mainstream* konceptata i teorija. Kasnih 90-ih kada je PRR počela dobivati podršku, neovisno o krizama te već u mirnim vremenima, teza o normalnoj patologiji dobila je ograničenja. Razlog tomu je fokus istraživanja na *demand* strani (zahtjevi), a zanemarivanja *supply* strane. Dok se na ekstremnu desnicu gleda kao normalnu patologiju, PRR se ipak definira kao patološkom normalnosti (Mudde, 2019: 88-89).

Ova dva koncepta najbolje se mogu analizirati s pozicije globalizacije nasuprot lokalnoj poziciji. Globalna pozicija prioritizira *demand* stranu (zahtjevi od naroda), a to su ekonomska anksioznost i kulturni povratak. S druge strane *supply* strana se veže za ono što te stranke nude, čime opskrbljuju narod, a to je karizmatičan vođa i stranačka organizacija (Mudde, 2019: 85). S globalne pozicije neoliberalna globalizacija je stvorila pobjednike i gubitnike. Oni koji se smatraju gubitnicima svoju podršku daju strankama krajnje desnice kako bi kaznili *mainstream* stranke koje su to dopustile. Iz ovog argumenta će PRR stvoriti tipologiju o podjeli neprijatelja. S druge strane lokalna pozicija se veže uz *political opportunity structure* (*pos*) u kojem daleka desnica djeluje putem izbornog sustavu i legalnog okvira. Ovim argumentom naglašava se *supply* strana ponašanja stranaka krajnje desnice, ali i *mainstream*

---

² PRR-populist radical right (Mudde, 2007). U daljnjem pisanju rada koristit ćemo englesku kraticu koja je prihvaćena u politološkim istraživanjima.

stranaka. PRR je isključivo posljedica *supply side*, u svom diskursu ona mora definirati prijetnju nacionalnoj državi kako bi u krajnjoj liniji od toga profitirala (Mudde, 2019: 85-86).

No, često *mainstream* stranke i mediji iskoriste pojedina rješenja krajnje desnice, kopirajući njihovu retoriku i politike. Time se daje legitimnost PRR i posljedično stvara plodno tlo za djelovanje tih stranaka, širem prihvaćanju njihovih ideja, a potom i izbornog uspjeha. Uključivši pojedine teme PRR u svoje diskurse *mainstream* stranke prikazuju PRR kompetentnim akterima. Što su one vidljivije i djeluju kompetentnijima, a *mainstream* stranke ne uspijevaju ponuditi odgovore na goruća pitanja, PRR postaje privlačna alternativa. Tu uvodimo pojam o vlasništvo nad pojedinim pitanjem (Mudde, 2019: 85-92). Ovlast nad problemom omogućava prepoznatljivost stranke i njezine pozicije o određenom pitanju. Ukoliko PRR ima ovlast nad određenim problemom koji *mainstream* stranka zanemaruje, rezultat će njezinom prodoru. S druge strane ako *mainstream* stranka ukomponira temeljne probleme PRR u svoj program, ona će uspjati zadržati svoje birače, a PRR neće ostvariti željeni uspjeh. Ovo je češći slučaj kod PRR u Zapadnoj Europi, u Istočnoj i Centralnoj Europi vlasništvo nad problemom zapravo može oslabiti PRR, jer je sustav i dalje poprilično nestabilan i fragmentiranim. Tu je češći slučaj da se pojedine *mainstream* stranke radikaliziraju, ne ostavljajući mjesta za pojavu PRR, što vidimo na primjeru Mađarske i Poljske (Mudde, 2007: 242; Mudde, 2019: 89-92).

U odnosu na prijašnje ideološke borbe koje su se vodile oko stavova, PRR nastoje istaknuti određene probleme na dnevni red. Dimenzija kojom se zaokupljaju je socio-kulturna, dok je socio-ekonomska od sekundarne važnosti (Mudde, 2007: 296-297; Mudde, 2008: 8-12; Mudde, 2019: 88-89).

3.1.1. Temeljne značajke PRR

U akademskim krugovima istraživači se nikako ne mogu dogovoriti o definiciji PRR i to ne jer imaju različite poglede na ovaj fenomen, već zato što imaju slične opservacije. Prije nego izdvojimo temeljne značajke PRR nužno je predstaviti pet pristupa koji su pridonijeli njezinom definiranju. Prvi pristup ponudio je Wittgensteinian predlažući promatranje PRR prema sličnostima u obitelji stranaka. Iz čega slijedi da nijedna stranka nije potpuna ista, ali pronalazimo zajedničke značajke. Unutar stranačke obitelji ne možemo pronaći dvije koje u potpunosti dijele sve značajke. Slično Wittgensteinianovu pristupu, Max Weber također smatra da je unutar stranačke obitelji nemoguće pronaći dvije potpuno iste stranke iako i dalje dijele određene sličnosti. On pristupa definiranju stranka kroz svoju teoriju o idealnom tipu

pri čemu u njegovom pristupu uviđamo dva problema. Prvo kako odrediti koliko stranka treba imati sličnosti s ostalima iz obitelji da bi ju se svrstalo u određenu stranačku obitelj. Drugo, teško je definirati koje značajke stranka dijeli s kojim idealnim tipom, pri čemu Weberova teorija postaje problematična (Mudde, 2007: 12- 14).

Treći pristup zasniva se na već postojećoj stranci prema kojoj se definira stranačka obitelj. Jedna stranka koja prikazuje sve druge. U četvrtom pristupu definiranju PRR, pristupa se s minimalnom definicijom. Cilj je pronaći nekoliko zajedničkih značajki ideologije, individualno među strankama, ali istovremeno ocrtati ideologiju cijele stranačke obitelji. Ovaj pristup koristi metodu dizajna najrazličitijih slučajeva.³ Peti pristup je dijametralno suprotan od prethodnog, čini ga maksimalna definicija u kojoj se traži najveći broj zajedničkih značajki. U maksimalnoj definiciji koristi se metoda najbližnjeg dizajna⁴ (Mudde, 2007: 13- 14).

Cas Mudde u svom istraživanju koristio je maksimalnu definiciju kojom je identificirao temeljne značajke ideologije PRR. Prva značajka je *nativism*, proizašla iz nacionalizma. Nativizam isključuje liberalne oblike nacionalizma, pri čemu nije pravilo da mora biti rasistički, već isključuje pojedine skupine na temelju kulture ili vjere (Mudde, 2007: 17-19). Počiva na ideji da nacionalna država treba biti naseljena isključivo onima koji su u njoj rođeni, a osobe i ideje koje nisu dio nativističke zajednice prijete homogenosti nacionalne države. Manifestira se kroz nacionalizam i ksenofobiju te se zagovara nacija s jednom vjerom i kulturom. U Zapadnoj Europi je usmjeren prema imigrantima, a u Istočnoj Europi prema nacionalnim manjinama. Autoritarizam je druga značajka PRR. Vuče svoje korijene iz socijalne psihologije Frankfurtske škole, zahtijeva hijerarhijsko uređeno društvo, utemeljeno na zakonu i redu pri čemu bi svaka povreda autoriteta trebala biti strogo kažnjena. PRR smatra da droga, pobačaj i problemi u zakonodavstvu mogu biti spriječeni moralnom ili tradicionalnom edukacijom u školi. Populizam je tanka ideologija, dijeli društvo u dvije grupe, na homogenu i antagonističku, odnosno na pošten narod nasuprot koruptivnoj eliti. Poziva se na opću volju te ističe kako bi politika trebala biti izraz opće volje naroda. Populisti smatraju da *mainstream* stranke rade zajedno kako bi zadržale ljude dalje od moći. Ukoliko

---

³ Metoda dizajna najrazličitijih slučajeva-kompariraju se politološki fenomeni koji nemaju nikakvih zajedničkih značajki, osim ishoda, žele se objasniti faktori koji se smatraju važnima za taj ishod. Utvrđivanje jednakih značajki za različite fenomene/zemlje (Landman, 2008: 46).

⁴ Metoda dizajna najbližnjeg slučajeva- kompariraju se politološki fenomeni koji imaju mnoštvo zajedničkih značajki s namjerom da se neke razlike neutraliziraju, a druge istaknu. Ključne značajke koje su za slične zemlje različite (Landman, 2008: 46).

stranka ima sve tri značajke tada govorimo o populističkoj radikalnoj desnici (Mudde, 2007: 19-23, 63-65; Mudde, 2019: 30-32, Pirro, 2015: 4, Šalaj i Grbeša, 2016).

Prije nego krenemo u daljnje raščlanjivanje PRR nužno je objasniti termine „radikalno“ i „desno“. Gledajući unatrag, termin radikalno pripada suprotnom spektru, korišten u retorici zagovaratelja Francuske revolucije. Radikalno označuje suprotstavljanje temeljnim vrijednostima liberalne demokracije, a termin desno označava vjerovanje u prirodnu nejednakost društva na koju država ne može utjecati (Mudde, 2007: 26).

Vodeći autor u ovome području je zasigurno Cas Mudde te se i mnogi autori, čija istraživanja ćemo također koristiti u daljnjem radu, pozivaju na njegove definicije i klasifikaciju, stoga sam ga i sama izabrala. Često kada je riječ o radikalnoj desnici koriste se dva termina: populistička radikalna desnica i radikalni desni populizam. Ta dva termina ne označavaju isto, ako koristimo radikalni desni populizam tada nam je naglasak na populizmu, a nije nužno da je svaka radikalno desna stranka ujedno i populistička. S druge strane kada koristimo termin populistička radikalna desnica time definiramo populistički oblik radikalne desnice, pri čemu je primarna značajka ideologije ove stranačke obitelji *nativism*, a ne populizam (Mudde, 2007: 26).

3.1.2. Politike PRR

Identitetska politika populističke radikalne desnice svodi se na kategorije „oni“ i „mi“, odnosno pripadnici grupe i oni koji to nisu, treba naglasiti da su obje grupe socijalni konstrukti. Kako bi se definirala grupa nužno je definirati one koji joj ne pripadaju, a za PRR to su manjine, LGBTQ zajednice i migranti. PRR dijeli svijet na dobro i loše pri čemu je ključna karakteristika moral. Distinkciju „oni“ i „mi“ prvi je definirao Carl Schmitt svodeći je na distinkciju „prijatelj-neprijatelj“. Na temelju dimenzije prijatelj-neprijatelj PRR ističe četiri grupe neprijatelja i dvije podgrupe koja uključuje LGBTQ zajednicu, dilere droge, pedofile, no mi ćemo se fokusirati na četiri koje su temeljne. Nužno je istaknuti kategoriju nacije i države koje su uvjetovale podjelu na četiri tipologije neprijatelja, njima se definira tko je pripadnik nacije, a tko nije (Mudde, 2007: 63-65).

Prvu grupu neprijatelja čini elita koja je unutar nacije i države. Elitu smatraju izdajnicima države te koruptivnom skupinom. U Zapadnoj Europi PRR krivi elitu za masovne migracije, percipiraju ih plodom zavjera lijevih stranaka, korporacija i sindikata te izražavaju izrazito ksenofobične stavove prema manjinama. Lijeve stranke i sindikate doživljavaju skupinama koje si žele stvoriti i osigurati glasačku bazu, a korporacije skupinama koje nastoje iskoristiti

jeftinu radnu snagu. Nerijetko vežu elitu uz novi val ljevice i prosvjede 1968. Na području Istočne i Centralne Europe PRR također optužuje elitu da radi u korist ljevice te ujedno da diskriminiraju vlastito stanovništvo u korist manjina. Ovo područje Europe se razvijalo nakon pada komunističkog režima pa se često nove elite optužuje da su stare elite samo pod maskama (Mudde, 2007: 63-67).

Osim elita percipiranih kao neprijatelja režima, PRR ističu i medije smatrajući ih instrumentom establišmentskih stranaka, pro-lijeve orijentacije. Pod izdajnike sustava PRR uvodi još dvije kategorije državnih neprijatelja *perverts* (izopačeni) i *perverters* (izvršenici). Oni koji su devijantni u svom ponašanju i idejama, uživaju socijalne beneficije, pripadaju u skupinu *perverts*, a čine ih homoseksualne osobe, biološke i društvene abnormalne skupine. U skupinu *perverters* ulaze oni koji kradu od čistog i poštenog naroda te time slabe naciju, ovdje pripadaju dileri i feministice (Mudde, 2007: 63-67).

U drugu skupinu državnih neprijatelja ulaze oni izvan nacije, ali unutar države i čine ih etničke manjine. U Zapadnoj Europi manjinske skupine čine neeuropski migranti, preciznije Muslimani. Percipira ih se ekonomskim migrantima prije nego pravim izbjeglicama te prema mišljenju PRR za takve nema mjesta u državi. Smatra ih se lijenima i fanatičnima. Iako islamofobija samo po sebi nije značajka PRR, ali ima korijene u većini država Zapadne Europe. Brojne europske stranke doživljavaju pripadnike Islama nacionalnom i međunarodnom prijetnjom, smatrajući njihovu ideologiju imperijalističkom i fundamentalističkom. U ovu skupinu neprijatelja ubrajaju se Židovi i Romi. Antisemitizam je izražen zbog povezanosti međunarodne politike sa SAD-om i Izraelom, no u Zapadnoj Europi je rijetka pojava, iako je ponekad skriven u propagandama pojedinih stranaka. U Istočnoj i Centralnoj Europi ovisi od države do države. U Češkoj i Slovačkoj antisemitizam smatraju zlom i nalazi se na marginama društva, dok u Mađarskoj i Litvi ¼ populacije ima izražene antisemitske osjećaje, a u Poljskoj približno polovica populacije ima negativne osjećaje prema Židovima i Izraelu (Mudde, 2007: 67-70, 78-88).

Romi su najčešće meta PRR u Istočnoj i Centralnoj Europi, gdje ih se pogrdno naziva ciganima. No, nisu na meti samo PRR već i drugim strankama. S obzirom na to da su najbrojnija manjina samim time i anti-romski osjećaji dijelova populacije su jači te često pretočeni u nasilje prema ovim skupinama. Percipira ih se primitivnima, parazitima koji žive na račun države, lopovima i neradnicima koji se jedino znaju baviti kriminalom te stvaraju svoje bande (Mudde, 2007: 78-88). Istočne i Centralne stranke PRR također opterećuju i

autohtone etničke manjine. Često ih optužuju da podrivaju državu iznutra. Autohtone etničke manjine su jako dobro organizirane po pitanju svoje vjere, jezika, kulture i običaja i koriste svoja prava, takve manjine su dio prethodne grupe koja je dominirala zemljom ili su dio bivšeg sustava. Nerijetko ih se optužuje da nisu odani državi u kojoj žive i da stvaraju „peti stup“ (Mudde, 2007: 67-70).

Treću skupinu neprijatelja čine oni unutar nacije, ali izvan države. Ruralno stanovništvo koje se iselilo u inozemstvo te ih se smatra izdajnicima koji potiču lijeve ideje i korupciju. Drugu skupinu čine oni koji žive u susjednim zemljama, a srodni su jednom narodu. Posljednju skupinu čine grupe koje su izvan države i izvan nacije, to se odnosi na bivšeg okupatora ili velikog susjeda. Počiva na ideji da je cijeli svijet protiv njih i njihove države, pri čemu imaju izrazitu otpornost prema EU i UN-u (Mudde, 2007: 67-70).

Temeljne politike koje čine diskurs PRR su imigracija, sigurnost i korupcija, no nerijetko se ističe i vanjska politika. Imigracija se doživljava prijetnjom opstanku nacije, organiziranom pojavom od strane progresivnih političara, a ne posljedicom siromaštva. Za njih *mainstream* političari žele uništiti svoju naciju ili kompenzirati gubljenje podrške, koja je otišla PRR, uvođenjem novih birača (Mudde, 2019: 34). Sigurnost obuhvaća kulturni, psihološki i socijalni aspekt nacije. PRR smatra da se problemi poput droge, kriminala, nezaposlenosti, imigracija jedino mogu riješiti „željeznom rukom“. Sigurnost oduvijek ima nativističku crtu što se prikazuje u diskursu: „Stranci nam oduzimaju poslove, ne žele se asimilirati“ (Mudde, 2007: 123-137), pri čemu se pojačava osjećaj nesigurnosti. Kriminal se javlja kao nešto što čine samo ne-pripadnici pri čemu su politike i zakoni etabliranih stranaka neučinkoviti. Fokus na snažnije zakone i uređenje društva je značajka koji je dijeljena s konzervativnim strankama. Zagovara se povratak tradiciji putem uvođenja tradicionalnih predmeta u škole koji bi podučavali o obitelji, heteroseksualnosti i mlade učile disciplini. Akademskoj zajednici pripisuje se epitet zagovornika pro-marksističkih ideja koje se optužuje da manipuliraju stavovima mladih. Ujedno PRR veže problem terorizma za masovnu imigraciju i multikulturalizam (Mudde, 2007: 123-137,155-157,223; Mudde, 2019: 35-37).

Korupcija se veže za elite koje čine politički sustav. Jedni kradu od naroda, a drugi pripadaju lijevom spektru putem post-modernih ideja i marksizma. Često korupciju vežu uz ekonomske, ali i uz izborne prijevare. Čak i u zemljama koje nemaju visoku stopu korupcije PRR je koriste u svom diskursu. Nerijetko PRR optužuje umjetnike, novinare i akademsku zajednicu zagovornicima marksističkih ideja, anti-nacionalistima i izdajicama nacije (Mudde, 2007 300;

Mudde, 2019: 37-38). PRR ima realističku paradigmu kada govorimo o vanjskoj politici, smatraju da ako jedna država pobjedi, sve druge gube. Ne podržavaju međunarodne odnose, smatraju da je svaka država neprijatelj što najbolje ocrta njihovo neprijateljstvo prema međunarodnim organizacijama EU i UN za koje smatraju da žele umanjiti neovisnost i suverenitet svake države (Mudde, 2007: 67-70). Euroskepticizam jača posebice nakon migrantske krize 2015. zbog straha država od gubljenja teritorija i suvereniteta. No, problem se u ovoj percepciji javlja jer oni nude samo kritiku bez rješenja. Iredentizam se ističe kao bitna značajka, povratak izgubljenog teritorija te postaje bitan dio PRR posebno u Centralnoj Istočnoj Europi zbog ratova i konsolidiranja teritorija u prethodnim stoljećima (Mudde, 2019: 38-39).

Tijekom krize samo je nekoliko zemalja bilo potpuno otvoreno za imigrante dok je velika većina to kritizirala, također nakon potpisivanja Maastrichtskog ugovora počelo je prevladavati mišljenje da je integracija otišla predaleko. Ovakvo mišljenje stvorilo je plodno tlo za prikupljanja biračke podrške za PRR te jačanja tih stranaka posebice u Mađarskoj i Poljskoj, koje sebe vide i prezentiraju kao „zaštitnike kršćanstva“ i „budućnost Europe“ (Mudde, 2019: 38-40). Želja PRR je oslabiti EU kojom bi vratile nacionalni suverenitet državama članicama.

Iako religiju nismo istaknuli kao temeljni problem koji okupira PRR, ovdje ćemo je istaknuti jer je upravo religija određujuća značajka Poljske, koja je glavna tema našeg istraživanja. Ne sadržavaju sve PRR religiju u sebi, koliko mogu biti povezane s njom jednako tako mogu biti protiv nje. Suvremene PRR pretežito zauzimaju kršćansku poziciju te smatraju kršćanstvo dijelom nacionalne kulture, a neki zauzimaju radikalniju poziciju te smatraju religiju dijelom nacije. S obzirom na širenje islamofobije mnoge PRR koriste kršćanske vrijednosti kao dijelom svoje propagande bez da su uistinu i sami takvi, odnosno da prakticiraju te vrijednosti. PiS je primjer stranke koja ima kršćanske vrijednosti duboko ukorijenjene te ih povezuje s poljskom nacijom, jer je vjera odigrala veliku ulogu za vrijeme komunizma. Komunističke strukture nikada nisu uspjele suzbiti utjecaj Crkve posebice nakon što je Poljak izabran za Papu. Stoga se Poljska u tom periodu nije tretirala kao totalitarna, već autoritarna država i vjera je imala veliku ulogu u održavanju duha nacije (Boban, 2011: 151-224). Nerijetko vidimo da PRR u svojoj propagandi koristi „mi“ i „oni“ pri čemu je oboje podložno promjenama ovisno o situaciji koja se odvija na međunarodnoj političkoj sceni. Trenutno su „oni“ Muslimani te se na njih gleda kao neprijatelje naciji (Mudde, 2019: 40-44).

3.1.3. Djelovanje PRR u političkim procesima Istočne Europe

Mainstream stranke u Zapadnoj Europi ne prisvajaju iliberalne vrijednosti dok za Istočnu i Srednju Europu to ne možemo reći. PRR u Istočnoj Europi se protive neoliberalnom uređenju te su ujedno i manje strukturirane od onih na Zapadu, uzrok tomu je ostavština komunističkog režima (Minkenberg, 2013: 14; Minkenberg, 2015: 34). PRR u Istočnoj i Centralnoj Europi gradi ideologiju na povijesnoj ostavštini i kontekstualnoj idiosinkraziji te ne nastaju kao jedno-problemske stranke, što ih razlikuje od zapadnih iskustava. Na ovom području se PRR nastoje pozicionirati kao relevantni i kompetentni politički akteri kojima u fokusu nije samo pitanje etničkih manjina, već nude viziju uređenja cijelog društva. Za razliku od PRR u Zapadnoj Europi, koje su povezane s nastankom post-materijalističkih revolucija, PRR u Istočnoj Europi nisu, iako koriste dijelove njihove ideologije. Nativizam, autoritarizam i populizam su također temeljne značajke PRR ovog područja, ali srž PRR u Istočnoj i Centralnoj Europi čine pred-komunistička pitanja kao što je klerikalizam i iredentizam i post-komunistička pitanja kao što su pitanja etničkih manjina, korupcije i EU koje ne pronalazimo na dnevnom redu Zapadnih zemalja (Pirro, 2015: 198).

Kontekst unutar kojeg PRR djeluje je volatilitnost stranačkog sustava, ostaci autokratskih režima i izražen etnički i kulturni osjećaj. Slijede ga tri razine na kojima uviđamo utjecaj PRR, na prvoj razini predstavlja nove aktere (*politics*), na drugoj razini uvodi nove procese i uzroke interakcije (*polity*) te utječe na *policy* pitanja, a samim time i na izmjenu političkog sustava u pojedinim njegovim dijelovima (Minkenberg, 2015: 27). PRR za razliku od *mainstream* stranaka ne traže mjesta u parlamentu, već kroz politiziranje određenih pitanja poput pobačaja, manjina žele stvoriti vidljivost tih pitanjima i uvesti ih na dnevni red (Minkenberg, 2013: 14, Minkenberg, 2015: 33).

Na izborima uživaju veliku podršku, ali se vrlo brzo raspadnu jer im je unutarnja organizacija slaba te se rekonstruiraju od jednih do drugih izbora. Jedini rascjep kojim se vodi natjecanje je etnički rascjep koji dijeli društvo na manjinu i većinu, odnosno na gubitnike nasuprot pobjednicima modernizacije (Minkenberg, 2013: 14, Minkenberg, 2015: 33). Zbog burne povijesti tijekom koje su bile dijelom multinacionalnih carstava nije čudno da je izgradnja nacije temeljno pitanje. U ovim zemljama izgradnja nacija je *risorgimento* tipa, pri čemu je nacija nastala prije države dok je na Zapadu taj proces bio obrnut. Države s ovog područja su uvijek bile protiv postojećeg poretka, no nakon raspada multinacionalnih država, ideja o nacionalnoj državi dobiva ogroman zamah, a želja za stvaranjem države jača.

Unutar ovih ideja uviđamo nacionalističku i etnocentričnu retoriku koje i danas oblikuju politički život. Prema početnoj tezi M. Minkenberg PRR u Istočnoj i Centralnoj Europi je zapravo *mainstream* stranka nikako marginalna koja se s vremenom radikalizira (Minkenberg, 2013: 17). Zbog izrazito izražene etničke nacionalnosti cijeli sustav poprima karakteristike *mainstreama*, i lijevog i desnog (Minkenberg, 2013: 14). U trenutku kada su PRR na oba područja postale dijelom nacionalnih vlada započinje poopćavanje (*mainstreamanje*) radikalne desnice (Minkenberg, 2015: 34-37). Karakteristike PRR na ovom području čini ulazak radikalno desnih stranaka u vladu kao koalicijskog partnera i to vrlo brzo nakon demokratizacije, potom PRR s područja Istočne Europe je puno ekstremnije od onih na zapadu. U Zapadnoj Europi nezamislivo je da bi se mogle spojiti radikalna desnica i radikalna ljevica dok je u Istočnoj to bio slučaj. Posljednju značajku čini *cordon sanitaire*, on postoji između etabliranih stranaka i stranaka radikalne desnice, ali samo na Zapadu, dok ga u Istočnoj Europi ne uviđamo pri čemu su granice između *mainstream* stranaka i PRR fluidnije (Minkenberg, 2015: 37).

Minkenberg potvrđuje Muddeovu tezu o pojavi PRR kao patološkoj normalnosti. Zajedno s njim dolazi do zaključka da se PRR javljaju u različitim vremenskim periodima koji nisu nužno vezani za pojavu kriza. Stoga umjesto poopćavanja (*mainstreamanja*) radikalne desnice uviđamo radikalizaciju *mainstreama* (Minkenberg, 2015: 50; Minkenberg, 2002: 343-355).

4. PRIKAZ POLJSKE KAO RADIKALNE DESNICE

4.1. Nacionalizam i politika oponašanja Zapada

U ovom dijelu rada nastojat ćemo objasniti Poljsku, predvođenu PiS-om kao primjer PRR. Otkud sežu njezini korijeni, ispunjava li temeljne značajke koje čine PRR te koje su implikacije za Poljsku u budućnosti i u kojoj mjeri utječe na međunarodnu političku scenu. Nacionalizam je ključan element u analizi PRR, njegova snaga leži u doktrini samoodređenja što je za područja, koja su nekada bila dijelom multinacionalnih i multietničkih carstava, konstantno, boreći se za svoju suverenost, od iznimne važnosti (Taguieff, 2017:7-10). Povratak nacionalizma u Europu mnogi nazivaju njegovom *Osvetom*, čije posljedice osjećamo i možemo reći da je zasigurno promijenio sliku globalne političke scene. Njegove implikacije postale su toliko jake da trenutno svjedočimo dvjema članica EU koje su iliberalne demokracije s tendencijom prema autokraciji, a to su Mađarska i Poljska.

Uspjeh nacionalizma može se objasniti kroz dvije teme; globalizaciju i *oponašanje Zapada*. O globalizaciji smo već ranije govorili, ona je za sobom donijela ubrzan način života, multikulturalizam, ovisnost i potencijalno brisanje nacionalnog suvereniteta što je diljem Europe snažno odjeknulo. Upravo ovi faktori su novi izazovi na koje Europa mora ponuditi rješenja. Već sada uviđamo sve veći strah i razočaranje među ljudima. Ponovno jača neprijateljstvo prema drugim nacijama, podjela na „oni“ i „mi“ izražavajući potrebu za ekonomskom, društvenom i kulturnom sigurnošću. Iz ovog koncepta proizlazi nekoliko ključnih elementa povratka nacionalizma, a čine ga nagon prema borbi za preživljavanjem, jačanje nacionalnog identiteta ukorijenjenog u zajedničkoj tradiciji i osjećaj pripadnosti zajednici (Schwarzmantel, 2005: 139- 154, 165, 180-181; Taguieff, 2017:7-10).

Ova pojava iznimno je dobro objašnjena izjavom Greenfelda o nacionalnom identitetu: „Danas je nacionalni identitet u osnovi ljudske biti jer je nacija najvažnija kolektivna i politička skupina. Svako društvo definira se kao nacija... To znači da prije svega pripadamo naciji te da je upravo ta pripadnost ono što definira naš status u svijetu, a time i naš identitet“ (Taguieff, 2017: 172).

Drugu točku čini *oponašanje Zapada*. Pad Berlinskog zida 1989. zasigurno je jedna od ključnih odrednica i prekretnica u povijesti. Za zemlje Istočne i Srednje Europe to je označavalo slobodu u svim sferama života, put prema kulturnom, socijalnom i tehnološkom napretku, boljoj kvaliteti života i prosperitetu. Kako bi se novonastale države što bolje konsolidirale i demokratizirale potražile su uzore u zapadnim zemljama. To je rezultiralo inkorporiranjem zapadnjačke političke prakse i institucija u svoje sustave. Svijetom je dominirao unipolarni poredak koji predvodi Zapad, odnosno SAD te pozicioniranje liberalizma kao nepobjedivog modela uređenja društva i države. Oponašanje se najbolje uviđa u amerikanizaciji, globalizaciji, demokratizaciji te proširenju integracije što je percipirano kao stvaranje univerzalnog svijeta koji ne razlikuje naciju od nacije, državu od države, već mu je bitno stvoriti svijet s jednakim i uniformiranim vrijednostima (Krastev, Holmes 2020: 9-13).

Inkorporirajući zapadne vrijednosti i institucije, koje najbolje uviđamo kroz nametanje zakona i oblikovanje politika, zemlje Istočne i Srednje Europe su u isto vrijeme morale prezentirati te vrijednosti svom narodu, kao nove nacionalne vrijednosti pri čemu i sami u to nisu vjerovali niti to osjećali. Vrlo brzo među europskim populistima raširilo se mišljenje da je liberalizam u svojoj biti također totalitarna ideologija, čije se vrijednosti, pravila i institucije smatraju jedinim ispravnim. Liberalizam je nakon 1989. uspio istisnuti sve potencijalne alternative te

sebe postaviti kao hegemonu, pri čemu su njegove vrijednosti zadobile oblik imperativa i obveze. Svijest da se suverenost nacionalnih država dovodi u pitanje, no ovoga puta s maskom liberalizma, nakon dugo iščekivanog izlaska iz prethodnog sustava, istočni lideri nisu htjeli prihvatiti (Krastev, Holmes 2020: 9-13,15-22).

Politika univerzalizma, u očima lidera Istočne i Srednje Europe viđena je kao proces koji dovodi do gubljenja nacionalnog identiteta, onog istog identiteta kojeg su priželjkivale tijekom cijele svoje povijesti bivajući dijelom multinacionalnih i multietničkih carstava, praćen osjećajem izdaje vlastitog naroda. Vrlo brzo zemlje Srednje i Istočne Europe počele su pokazivati prijezir i odbojnost prema modelu oponašanja Zapada te krenule u potragu za alternativnim uređenjima i stvaranjem novog puta. Novi put pronašao je svoje mjesto u nacionalizmu, odnosno reakcionarnom nativizmu, populizmu i autoritarnošću. U praksi se to najbolje moglo iščitati kroz ponovnu pojavu ksenofobičnih stavova, isticanjem i jačanjem nacionalnog identiteta, definiranju neprijatelja zajednice, podjelom na „oni“ i „mi“, tendencije prema strožem uređenju društva i vraćanjem tradicionalnih vrijednosti u središte politike. Odbijanje politike oponašanja vrlo se dobro uviđa u izjavi Marije Schmidt, koja je glavna intelektualka Viktora Orbána, a glasi: „Želimo sačuvati naš način života“, ovime uviđamo kako Istok više nije otvoren za implementiranjem zapadnih vrijednosti i institucija što je rezultiralo ponovnom napetošću Istoka i Zapada (Krastev, Holmes 2020: 9-14,15-23).

Ovi osjećaji rezultirali su pojavom antiliberalne kontrarevolucije i populističko antiliberalnim osvajanjima vlasti u Mađarskoj i Poljskoj. Kao predvodnicama ovog procesa istaknule su se stranke PRR koje su te ideje pretočile u svoj diskurs. Istočna i Srednja Europa započele su svoju transformaciju, postale su režimi većine, što je rezultiralo snažnim gubljenjem utjecaja civilnih udruga i sudstva te slabljenjem njihovim zajamčenih prava. Oporba diljem regije slabjela je, nedržavni mediji također. Uspjeh, populistički ne duguju samo svojoj retorici, već i uvjetima koji su im to omogućili, a jedan od njih je da su oponašale Zapad baš u trenutku kada je gubio premoć. Tu se ponovno javio strah građana Istočne i Srednje Europe kako su u krivom savezu što je još pojačalo odbijanje oponašanja Zapada. Politika se vodila jakim animozitetom prema Zapadu te negiranjem vrijednosti za koje se zalaže. Na udaru takve politike našla su se prava manjina, prava LGBT zajednica, transparentno upravljanje, otvorenost prema migrantima, tolerancija i pluralizam. Ne priznavanje ovih vrijednosti rezultira negiranjem temeljnih postulata liberalne demokracije i ljudskih prava te sada svjedočimo pojavi iliberalnih demokracija (Krastev, Holmes, 2020: 32-36).

Viktor Orbán i Jarosław Kaczyński sebe smatraju vođama kontrarevolucije. U svom diskursu odbijaju zajedničko pripajanje Istočne i Srednje Europe liberalnoj EU te se protive migracijama s Bliskog Istoka i Azije smatrajući da migranti kojima je Europa otvorila vrata nisu samo ekonomski migranti, već migranti obojeni fundamentalističkom ideologijom. Ujedno, Poljska je bila glavna protivnica sustava kvota za migrante te su je u tome podržale i preostale članice Višegradske skupine Mađarska, Češka i Slovačka. Kao protivnici otvorenog društva i kulturne raznolikosti, smatrali su da je nužno napraviti razliku između onih koji pripadaju zajednici i onih koji to nisu, te kako Zapad to nije napravio, okarakteriziran je kao nesposoban (Krastev, Holmes 2020: 48, 51-69).

Ideja o asimilaciji različitih etničkih skupina u društveni i kulturni život zapravo je put prema propasti. No, pravi razlog izražavanja neprijateljstva zemalja Višegradske skupine prema dolasku migranata leži u demografskoj zabrinutost. Sve veća stopa iseljavanja mladog i obrazovnog kadra iz ove regije u potražnji za boljim poslom i životom, budi strah u zemljama Srednje i Istočne Europe o gubitku nacije i nacionalnog identiteta. suočeni s porastom starog stanovništva, depopulaciji i smanjenju pronatalitetne politike stvaraju izrazito jak anti-imigrantski sentiment (Krastev, Holmes 2020: 51-69).

Krenuvši s oponašanjem Zapada, shvaćajući da to nije ono što su zamislili te podijeljenost između partikularnog i multikulturalnog identiteta stvorila je zbunjenost i nemir u percepciji Istočne i Srednje Europe. Brze promjene, mijenjanje društvenih obilježja i zamjena nacionalnih vrijednosti za univerzalne nije ono što su očekivali od Zapada. Obilježje Poljske je njezina konzervativnost, u svom viđenju Zapada kao mjesta prosperiteta, napretka i slobode, zapadnjačka društva viđena su kao njegovatelji tradicije i vjere u Boga. No, Poljaci sada otkrivaju da su upravo zapadnjačka društva predvodnici sekularizma, istospolnih brakova i multikulturalizma, rodne ideologije i uvođenja seksualnog odgoja i obrazovanja. Sve čemu se Poljaci protive i nastoje iskorijeniti iz svog društva, Zapad, kojem su se nekad divili, sada zagovara moralno iskrivljene i devijantne vrijednosti države (Krastev, Holmes 2020: 69, Szwed, Zielińska, 2017). Ovo je natjeralo zemlje Srednje i Istočne Europe da pronađu nove uzore ili da stvore svoj model uređenja zajednice i vođenja.

4.2. Nastanak Treće Poljske Republike

4.2.1. Solidarnost

Prije nego krenemo u raščlanjivanje radikalnosti nužno je obratiti pozornost na njezinu povijest i godinu 1989. od koje je sve krenulo. Godina 1989. označavala je zemljama Istočnog

bloka povratak samostalnosti u odlučivanju na području vanjske i unutarnje politike (Chwalba, 2011: 9). Mirnu revoluciju u Poljskoj predvodio je neovisni samoupravni sindikat Solidarnost koji je osnovan 31.8.1980. Njegovu posebnost čini to što je tijekom komunističkog perioda okupljao skoro četvrtinu poljskog stanovništva. Početak djelovanja bio je u ljeto 1980. kada je Solidarnost organizirala štrajk kako bi osnovala neovisan sindikat, tada to još nije bio. Ovime su izvršili pritisak na komunističke vlasti te nakon što im je osnivanje dopušteno, situacija u zemlji još je više eskalirala u korist Solidarnosti koja je okupljala sve veći broj poljskog stanovništva. Komunistički režim proglasio je izvanredno stanje, zabranio Solidarnost, zatvorio njegove vođe, ali ni to nije pomoglo u zaustavljanju propadanja sustava (Boban, 2011: 152-154; Chwalba, 2011: 9-13).

Jačinu Solidarnosti i vjerodostojnosti činila je njezina borba za vraćanjem dostojanstva radnika, nacionalnih prava kao i prava na istinu. U tom trenutku budi se svijest o želji za stvaranjem vlastite države. Pozivala je na tendencije demokratske oporbe iz 1970-ih te započela stvaranjem svojih institucija, u područjima zdravstva, kulture, socijalne skrbi, nasuprot službenim. U tajnosti je započela s tiskanjem knjiga, novina, proizvodila se oprema za borbu protiv milicije te su pokrenuti i vlastiti mediji (Chwalba, 2011: 13-14).

Uspoređujući druge zemlje komunističkog bloka, jedino je Poljska imala snažnu izvanustavnu i ilegalnu oporbu. Nalazimo tri razloga za to; prvi čini institucionalno uređenje, jedino Poljska nije imala čisti jednostranački sustav, već ideološko-hegemonijski. Uz PZPR djelovale su još tri režimske organizacije i dvije stranke, koje su bili sateliti vladajuće stranke i nisu njezini vladavinu dovodili u pitanje, ali ovakvo uređenje stvaralo je privid pluralizma. Drugi razlog uvidamo u čestoj smjeni prvih sekretara na čelu PZPR-a te je izostalo stvaranje kulta ličnosti koji bi se vezao uz režim. Posljednji razlog je Crkva, koja je po mom mišljenju i najbitniji razlog. Ne samo da je uspjela zadržati neovisnost tijekom komunizma, već je imala znatan utjecaj među stanovnicima jer se borila za ljudska prava, bila je glavno utočište disidentima i davala prostor za dogovore i djelovanje protiv komunističkih vlasti. Posebice je dobila na važnosti kao akter u sustavu nakon izbora poljskog biskupa Karola Józefa Wojtyła, za papu poznatijeg po imenu Ivan Pavao II. (Boban, 2011: 153). Biti Poljak izjednačuje se s identitetom biti Katolik što je dodatno doprinijelo oblikovanju poljske politike kojoj danas svjedočimo. Upravo je ovaj savez crkve i nacije olakšao rođenje Solidarnosti (Konrad 2015: 167).

4.2.2. Crkva i Radio Marija

Poljska je jedna od rijetkih država EU u kojoj religija ima vrlo važnu ulogu u socijalnom i političkom životu nacije. Smatra se jednom od najreligioznijih homogenih država u EU sa snažnom pozicijom Katoličke Crkve koja je tijekom komunističkog perioda bila najglasniji zagovornik prodemokratskih inicijativa, slobode i prava ljudi. U tom trenutku Crkva je davala podršku i onim inicijativama koje nisu bile naklonjene njoj, ali joj je bila dovoljna njihova želja za promjenom jer su u krajnjoj liniji imale isti cilj stvaranje demokracije i uvođenje građanskih prava. Nakon pada komunizma, Katolička Crkva tražila je redefiniranje identiteta te joj je dodijeljena privilegirana pozicija u društvu, ovime je započela sa snažnim definiranjem poruka o uređenju društva i moralnosti. Nastojala se pozicionirati provodeći uključivu i otvorenu politiku za sve. Definiranjem socio-moralnih uloga, na površinu ponovno izlaze neke stare tradicije koje oživljavaju i stvaraju ideološke centre, primjer ideološkog centra je Radio Marija (Konrad, 2015: 167, Krzemiński, 2017: 85-86).

Radio Marija (RM) je radijska postaja osnovana 1991. od strane oca Tadeusza Rydzyska koji je s vremenom stvorio medijski konglomerat. Kada govorimo o RM ona nije samo radio stanica, već ima svoje novine *Nasz Dziennik*, TV postaju (TV Trwam) i sveučilište, *the University of Social and Medial Culture* u Torunu te raširenu mrežu klubova i organizacija (Hinsey, 2016: 81). Ideja RM bila je da su njezini programi interaktivni što je za to vrijeme bilo vrlo inovativno. Razgovori koji su se vodili u emisijama, u počecima, obuhvaćali su sve teme, no to nije bilo zamišljeno kao javna rasprava, već educiranje slušatelja od pametnih ljudi koji su gostovali u emisijama. Vrlo brzo RM je postao platforma za širenje religijskih i socio-političkih ideja. Diskurs RM obilježen je nacionalizmom i usko je povezan s anti-Semitizmom i anti-liberalizmom. Otpočetak svog djelovanja radio je propagirao konačan svjetonazor predvođen nacionalističkom i ideološko katoličkom slikom Poljaka. RM za svoj diskurs vuče korijene iz tradicije mišljenja Romana Dmowskog, koji je smatram ocem ideologije nacionalizma u međuratnoj Poljskoj. Dmowski je osnovao Nacionalno Demokratsku Stranku ili *Endecja* s ciljem stvaranja neovisne države koja je trebala biti demokracija nacije. Dmowski je u svojim zapisima istaknuo i neprijatelje Poljske države koje čine manjine i Židovi te su smatrani prijetnjom za poljske vrijednosti. (Konrad 2015: 172-174; Krzemiński, 2017: 90-92, 96, Pankowski, 2010: 21-29)

Upravo vođeni idejama Dmowskog, *Family Radio Station Mary* (FRM) isticala je animozitet prema strancima i nepripadnicima zajednice koju možemo okarakterizirati kao anti-liberalnom strategijom. Glavni cilj oca Rydzyskog bio je stvoriti zajednicu svojih slušatelja

koji dijele mišljenja i vrijednosti te ostvarivanje jake veze između slušatelja i RM, u čemu je i uspio (Konrad 2015: 172-174; Krzemiński, 2017: 90-92, 96; Pankowski, 2010: 21-29).

Zajednica slušatelja RM stvorila je socijalni kapital te ustrajala u uzajamnom pomaganju. Trudila se podići životni standard, razvijati povjerenje i podršku, financijski potpomagati onim najpotrebitijima. FRM su stvarali svoju viziju svijeta, organizirali su brojne, skupove, hodočašća pri čemu su pridonijeli aktivizmu građana i izgradnji civilnog društva. Ideja djelovanja i aktivnosti pokazalo se od iznimne važnosti za sve skupine društva, posebice one starije građane koji su u modernizaciji bili zanemareni. RM je doprinijela na važnosti uloga građana u političkom procesu i javnom mnijenju, ističući kako su upravo oni ti koji trebaju braniti poljski identitet od tradicionalnih neprijatelja Poljske, od post-komunista, Židova, liberala te nakon procesa transformacije RM ističe nove neprijatelje poput pripadnika LGBT skupina, Masona, feministica i EU. Navedene skupine viđene su kao opasnost i prijetnja nacionalnom identitetu i tradiciji, poljskim obiteljima i suverenitetu te je napad na poljski identitet ujedno napad na Katoličku crkvu. Upravo zahvaljujući brojnim osnovanim medijskim platformama oca Rydzykskog, razne vjerske i nacionalno-konzervativno inicijative dobile su potrebne resurse i prostor za djelovanje kako bi svojim aktivnostima širile katoličke i nacionalne vrijednosti (Konrad 2015: 172-174, Krzemiński, 2017: 92-103).

RM stvarala je svoj utjecaj na oživljavanju nasljeđu Romana Dmowskog, ali i Jozefa Piłsudskog. Bila je prvi medij koji je oživio nasljeđe Piłsudskog ako je suditi prema percepcijama nacionalista. Piłsudski je bio najveći oponent Dmowskog te ga je Dmowski percipirao kao anti-nacionalista. Obojica su imali vizije o uređenju Poljske dok je Dmowska vizija bila nacionalistički nastrojena, Piłsudski se djelomično vodio za socijalističkim vizijama. Oživljavanje Piłsudskog se odvijalo tijekom prikazivanja *Nezavršenih razgovora* 2008. o bitci kod Varšave. Emitiranje programa rezultiralo je brojnim pozivima gledatelja koji su bili pobornici nacionalizma i podržali ovu ideju, te nikako nije bilo slučajno. RM je htjela inkorporirati i Piłsudskog u ideju nacionalne tradicije s ciljem brisanja razlika i fundamentalnih konflikata koji su potresali Poljsku na početku transformacije. Cilj je bio etablirati homogenu zajednicu, s jednim identitetom, nepodijeljenu, ujedinjenu s crkvom i religijskom povijesti (Krzemiński, 2017: 105-106). Ovime uviđamo koliko RM ima utjecaja na oblikovanje javnog mnijenja te ćemo to nastojati i prikazati kroz suradnju RM, Crkve i trenutno vladajuće stranke PiS.

4.2.3. PiS 2001.-2007.

Poljska je 1990-ih percipirana kao primjer dobre prakse, mlada, ali stabilna demokracija u kojoj su ekstremisti bili nezamijećeni s pozitivnim predviđanjima za njezin daljnji razvoj kao liberalne demokracije. No, sredinom 2000.-ih dolazi do radikalne promjene političke slike Poljske. Tijekom tranzicije u demokraciju i promjene u tržišnu ekonomiju neo-liberalna paradigma postavila se kao hegemon bez alternative. Nepostojanje alternative te sve veće nezadovoljstvo Poljaka s oblikom tranzicije 2001., rezultiralo je prodorom populizma u politički sustav. Ovdje se ističu dvije stranke Samoobrana (Samoobrona Rzeczpospolitej Polskiej, SRP) i LPR (Liga Polskich Rodzin, LPR). SRP bio je čisti oblik populizma, optužujući strane i domaće elita za urotu protiv Poljske s ciljem uništenja poljske zajednice. Obećavali su ekonomiju koja će raditi za narod, a ne protiv njega. Po pitanju pristupanja EU, nisu bili otvoreni zbog straha od uništavanja agrarne kulture te straha od gubljenja suvereniteta i potencijalnim teritorijalnim težnjama Njemačke da nastavi ono što nije uspjela u 20. stoljeću (Stanley, Cześniak, 2019: 71).

LPR bila je radikalno desna stranka koja se pozivala na nacionalnu tradiciju iz predratnog doba. Isticali su njezine autoritarne politike, koristili ih u svom djelovanju i kombinirali s katoličkim fundamentalizmom koji je, prema njihovom viđenju, ukorijenjen u identitetu svakog Poljaka-Katolika. Po pitanju pristupanja EU, zauzimaju euroskeptičan stav, ujedno pozicionirajući se zaštitnicima tradicionalnih vrijednosti. Zbog svog izraženog nacionalnog identiteta i povezivanja s katolicizmom, zadobili su podršku oca Tadeusza Rydzyka. Njegove platforme o kojima smo ranije govorili, osigurale su mu javni prostor za iznošenje ideja. Ujedno je i sama RM na svojim platformama dala javno podršku LPR i pozvala svoje slušatelje da glasuju za LPR (Pankowski, 2010: 112).

Korupcija, ekonomsko nezadovoljstvo i debate o pristupanju Poljske EU postale su glavne teme u političkom sustavu. Iako su SRP i LPR zapravo profitirale od istaknutosti ovih politika na dnevnom redu, u njihov krug ulazi još jedna stranka s anti-establišmentskim stavovima, a to je Pravo i pravda (Prawo i sprawiedliwość PiS). PiS je 2001. okarakteriziran kao moderno konzervativna stranka, iako je izražavala snažne anti-establišmentske stavove. Nastala je iz struje Solidarnosti koja je zauzimala liberalnu poziciju, osnovala su je braća Lech i Jarosław Kaczyński (Pankowski, 2010: 151; Stanley, Cześniak, 2019: 772). Još 2001. PiS je okarakteriziran kao stranka desnog centra. Lech, je bio ministar pravosuđa u vladi od 2000.-2001. s dobrom reputacijom diljem zemlje. Ujedno je bio najglasniji protivnik korupcije te su

teme poput borbe protiv kriminala i zazivanje strožeg uređenja društva bile glavne odrednice PiS-a (Pankowski, 2010: 151).

Tijekom 2001.-2005. PiS je zadržavao poziciju suzdržanosti od radikalizma koji su proklamirali SRP i LPR. Također po pitanju negativnih posljedica liberalizma i tržišne ekonomije, ali i kulturne politike nisu se izjašnjavali javno. Držali su se ciljeva iz svog programa smanjenje korupcije i dekomunizacije države (Pankowski, 2010: 152; Stanley, Czešnik, 2019: 73). Radikalizacija poljske politike s jedne strane i pad post-komunističke ljevice s druge stvorilo je mjesto za uspon PiS-a. Očekivalo se da će zajedno u koaliciju ući PiS i PO (Platforma Obywatelska) koja je također nastala iz Solidarnosti, no nakon nestanka ljevice s političke scene, PO je zauzeo taj prostor te se stvorila nova linija sukoba između PiS-a i PO-a. Glavnu mjesto sukoba činila je vizija Poljske, PiS je imao viziju solidarne Poljske dok je PO imao liberalnu viziju. Pregovori oko mogućnosti koaliranja između PO-a i PiS-a završili su neuspjehom te je PiS pokušao vladati kao manjinska vlada, no zbog nadolazećih izbora 2005., raspisao je izbore i dogovorio koaliciju s LPR i SRP (Stanley, Czešnik, 2019: 73).

Dobivanjem većine i uviđanjem sličnosti između koalicijskih partnera, PiS je promijenio svoj pristup. U obraćanju parlamentu istaknuo je borbu protiv korumpirane elite te uređenje Treće Poljske Republike prema interesima običnih ljudi. Bitan element pobjede PiS-a je podrška koju joj je dala RM, istaknuvši PiS jedinom strankom koja se bori za nacionalne interese (Krzemiński, 2017: 100). U programu predstavljenom pred izbore najavljena je reforma državnih institucija, zaštita tradicionalnih vrijednosti, odbijanje neo-liberalne ekonomije. Ulaskom u koaliciju LPR je odmah započeo s politikom napada prema LGBT skupinama, feminističkim grupama i manjinama. Nužno je za napomenuti da je LPR okupljala simpatizere nacizma i *skinheade* koji su ove politike u potpunosti podržavali te pribjegavali i fizičkim napadima na navedene skupine (Albertazzi, Mueller, 2013: 358). LPR najviše se fokusirala na homoseksualnost pri čemu je njihov vođa Roman Geirtych, koji je ujedno bio i ministar obrazovanja, okarakterizirao homoseksualnost kao devijaciju i izopačenost. Homoseksualnost se percipirala kao prijetnja tradicionalnim vrijednostima i kulturnom identitetu te se ovakvo razmišljanje javno iznosilo. Sud za ljudska prava izrazio je zabrinutost o stanju demokracije u Poljskoj, posebice nakon zabrane Parade ponosa. Vlada je na to odgovorila ukidanjem mjesta za opunomoćenika koji je trebao zastupati jednaka prava muškaraca i žena (Albertazzi, Mueller, 2013: 359).

Vlada se složila s LPR inicijativama jer su preostale članice koalicije također bile konzervativne i dijelile mišljenje s LPR-om. Još jedan bitan akter u podupiranju inicijativa LPR bila je RM. PiS je naveo u svom programu kako će se boriti protiv korupcije i dekomunizacije, pri čemu je u parlament donesen prijedlog zakona lustracije. Termin lustracija označava „sustavno provjeravanje javnih dužnosnika radi povezivanja sa sigurnosnim službama iz komunizma“ (Albertazzi, Mueller, 2013: 359). Radikalna desnica i dalje smatra da su nekadašnji pripadnici Komunističke stranke, bez obzira u kojoj su struji trenutno i dalje u svojoj srži komunisti. Nerijetko se uvodi u javni diskurs kontrola institucija i medija od strane bivših pripadnika Komunističke stranke. Korištenjem antikomunizma, PiS stvara „izmišljenog“ neprijatelja kojem se pripisuje krivnja za ekonomske, političke i društvene probleme. Umjesto pripisivanja krivnje liberalizmu, krivnja se prebacuje na komuniste, odnosno na njihovu potomke, koji su prema viđenju desnice, educirani i odgajani kroz komunističke vrijednosti te danas djeluju kroz zagovaranje prava LGBT skupina i feminističkih grupa (Cipek, 2017: 156-157).

Vladajuća većina u prijedlog zakona lustracije uvela je i novinare kao javne ličnosti koji bi morali proći takvu provjeru, no ovaj prijedlog nije naišao na odobravanje suda niti javnosti. Pri čemu je sud presudio u korist novinara, smatrajući da je to kršenje slobode mišljenja. PiS je ovu presudu iskoristio kako bi proveo svoj zakon o suzbijanju prevelikog utjecaja sudstva koji je krivio za povećanje kriminala u državi. Prijedlog zakona je prošao što je rezultiralo jačanjem moći glavnog tužitelja, u slučaju Poljske to je bio ministar pravosuđa. Cilj ovog zakona bilo je micanje neovisnih sudaca i postavljanje svojih ljudi na čelne sudske pozicije (Albertazzi, Mueller, 2013: 360).

Odbacivanje politike oponašanja Zapada i vrijednosti liberalne demokracije otvorile su put prema stvaranju Četvrte Republike. Zapravo je predstavljao poziv za moralnu revoluciju i povratak starim, poljskim, moralnim i političkim vrijednostima koje su do tada bile zatrovane krivim i *nenormalnim* vrijednostima Zapada. Temelj Republike činile bi katoličke vrijednosti, jačanje nacionalnog identiteta i vraćanje zajedništva (Albertazzi, Mueller, 2013: 360; Pankowski, 2010: 153-161).

Iako je koalicija rezultirala raspadom, tijekom ovog perioda uviđamo snažnu radikalizaciju PiS-a uz isticanje katoličkih vrijednosti i nacionalne tradicije. PiS počine preuzimati socijalne politike SRP-a i kulturne vrijednosti LPR-a te ih inkorporirati u svoj program i retoriku. Iako je izgubila izbore 2007. i dalje ulazi u parlament i postaje naj snažnija oporbena stranka.

Vladavina PO-PSL prošla je relativno mirno sve do smrti Lecha Kaczyńskog koji je poginuo u avionskoj nesreći, a koja je PiS-u dala novi zamah. Povezao se s društvenim pokretima koji su smatrali da trenutna vladajuća koalicija ne rješava goruće probleme države te ih je Jarosław Kaczyński prozivao jer nisu istražili uzroke nesreće u kojoj je nastradao njegov brat. Vrlo brzo PiS i pokreti s kojima se povezao počeli su kriviti koaliciju PO-PSL za izdaju, optužujući ih da surađuju s Rusima i da su obje strane sudjelovale u smrti njegova brata (Stanley, Cześniak, 2019: 75).

4.2.4. PiS 2015.

Radikalizacija diskursa PiS-a i pomak u desno tijekom mandata 2005.-2007. navodi nas na zaključak da svaka desna stranka u sebi zadrži tendenciju prema radikalnosti. Tijekom pristupnog procesa EU, PiS je bio jedna od najaktivnijih stranaka koje su poticale građane da izađu na referendum. U svojim počecima PiS se prikazivao kao zaštitnik siromašnih dijelova zemlje, isticao je snažne antikorupcijske sentimente i dekomunizaciju kroz prijedlog lustracijskog zakona. Nakon što je PiS istaknuo svoju viziju solidarne Poljske naspram one liberalne PO-a, na izbore 2005. izašao je sa sloganom *Poland of Solidarity*, slogan je bio usmjeren protiv liberala. Ovaj potez označavao je postepeno inkorporiranje političkih praksi, vrijednosti i jezika krajnje desnice (Rydliński, 2018: 20-21).

Ideju o stvaranju Četvrte Republike najbolje uvidamo u trenutnom mandatu PiS-a kroz donošenje restriktivnih zakona protiv LGBT skupina i abortusa. Obilježje PiS-a svakako je jačanje iliberalnih tendencija. Iliberalne tendencije započele su uhićivanjem brojnih političara zbog korupcijskih afera, donošenja zakona i izglasavanja istih bez glasova opozicije. Tijekom parlamentarnih debata novčano se kažnjavalo govorenje izvan dopuštenog vremena te je PiS odbio priznati vladavinu Ustavnog suda. Opravdanje koje su ponudili EU i Vijeću Europe, nakon optužbi o podriivanju temeljnih postulata demokracije, objašnjeno je kroz volju naroda, što je davalo dovoljnu legitimaciju da se provede reforma (Rydliński, 2018: 20-21).

PiS je imao vrlo izraženu anti-imigrantsku politiku. Ranije smo naveli kako je upravo Poljska bila protiv uvođenja kvota za migrante s Bliskog Istoka i Sjeverne Afrike. Kaczyński je započeo anti-imigrantsku politiku uokvirivanjem u nacionalnu sigurnost, ali ne kroz retoriku opasnosti od terorizma, kako ne bi stvorio sliku sebe kao neprijatelja, već kroz pitanja zdravlja što je na narod imalo puno jači utjecaj. Svijest naroda o bolestima kao nepredvidivim i neopipljivim te *nevidljivim neprijateljem*, polučila je znatno pojačavanje animoziteta prema migrantima. Kaczyński je istaknuo pojavu bolesti s kojima se Europa već neko vrijeme nije

susretala kao što su kolera i dizenterija te i moguća pojava težih bolesti. PiS je imao ksenofobične stavove pojačane rasističkim stereotipima. To najbolje uviđamo u njegovoj izjavi o situaciji u Švedskoj gdje se ženske studentice boje hodati u kratkim suknjama kako ne bi postale meta napada Muslimana (Rydliniski, 2018: 22)

Retorika kojom se koristi Kaczyński ne označava samo Muslimane kao potencijalnu prijetnju poljskom identitetu i vrijednostima, već i sve druge. Izrazito ksenofobični stavovi i islamofobija ističu se kao ključni elementi političkog programa PiS-a. Trenutni ideološki pogledi PiS-a sve više nalikuju na ekstremno nacionalističke i neofašističke pokrete. Ovi pokreti zajedno s *pro-life* pokretima svake godine sudjeluju u Maršu za neovisnost 11. studenog. Kroz tu platformu nameću svoje vrijednosti te negiraju ostale i nerijetko se odlučuju na fizičke napade na migrante, LGBT skupine i feministice. Ono što dodatno daje vjetar u leđa ovim pokretima je podrška vladajuće većine i jamstvo nekažnjavanja ako dođe do napada s njihove strane prema skupinama koje percipiraju svojim neprijateljima (Rydliniski, 2018: 22-23)

4.2.5. PiS 2015. i rodna ideologija

Okidač za stvaranje anti-rodne kampanje činile su Istanbulska konvencija, pedofilski skandal u Poljskoj Katoličkoj Crkvi i preporuke WHO da se uvede seksualna edukacija u škole. Političari desne orijentacije nerijetko izjednačavanju rodnu ideologiju s nenormalnosti, patologijom i devijantnošću. Anti-rodnu kampanju provodili su razni akteri iz javnog života, desni političari s lokalne i nacionalne razine, svećenici, konzervativne akademije, katoličke i *pro-life* udruge civilnog društva. Čak su održavane konferencije pod pokroviteljstvom Crkve i RM na koje bi bili pozvani stručnjaci govoreći o negativnim učincima rodne ideologije, abortusa, umjetne oplodnje, homoseksualizma i transeksualizma (Grzebalska, 2015: 94).

Jarsoław Gowin, ministar pravosuđa okarakterizirao je Istanbulsku konvenciju ⁵feminističkom ideologijom. S njegovim stavom složila se Crkva i desni političari. Sve stranke desnice sudjelevala su u anti-rodnoj kampanji smatrajući da ugrožava tradiciju poljskih vrijednosti i

---

⁵ „Članak 1. – svrha konvencije 1. Svrha ove Konvencije jest: a. zaštititi žene od svih oblika nasilja te spriječiti, progoniti i ukloniti nasilje nad ženama i nasilje u obitelji; b. pridonijeti suzbijanju svih oblika diskriminacije žena i promicati punu ravnopravnost žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena; c. izraditi sveobuhvatni okvir, politike i mjere za zaštitu i pomoć svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u obitelji; d. promicati međunarodnu suradnju radi suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u obitelji; e. pružiti potporu i pomoć organizacijama i tijelima nadležnim za provedbu zakona učinkovito suradnjom radi usvajanja sveobuhvatnog pristupa suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. 2. Radi učinkovite provedbe njezinih odredaba od strane Stranaka ova Konvencija uspostavlja specifičan mehanizam nadzora“ (Konvencija Vijeća Europe, 2013: 7).

obitelji. Unatoč zagovaranju anti-rodne kampanje, desne stranke i dalje se nastoje prezentirati strankama koje podupiru žene, predstavljaju utočište za žene žrtve obiteljskog nasilja, strogo osuđuju nasilje u obitelji te potiču jednakost žena i poboljšavanju situacije majki. Anti-rodnu kampanju stranke desnice koriste kao još jedan dodatak svojoj retorici protiv kolonijalne težnje EU koja prema njihovom viđenju kvari poljsku djecu i želi uništiti poljsku kulturu (Grzebalska, 2015: 94).

Crkva je također istaknula svoju zabrinutost uviđajući krizu obitelji kroz povećane stope rastava, življenja u grijehu i konzumaciji odnosa prije braka, uporabi kontracepcije te je nastojala nametnuti pitanja zabrane umjetne oplodnje i nelegalnog prodavanje tableta za dan poslije na dnevni red. Po pitanju reproduktivnih prava, abortusa i nasilja Crkva i PiS smatraju da to ne ulazi u privatnu sferu, već javnu pri čemu se daje pravo zajednici ili obitelji da odlučuju umjesto žene. Ista se logika primjenjuje ako je muškarac *gay*. Svećenici su uputili apel prema vlastima o zabrinutosti ovakvih kampanja koje ističu jednakost i spolnu edukaciju, a pri tome smanjuju utjecaj roditelja na odgoj djece. Crkva, ali i desne stranke krizu obitelji i nametanje rodne ideologije percipirale su kao prijetnju katoličkim i identitetskim vrijednostima (Grzebalska, 2015: 83; Szwed, Zielińska, 2017: 113-114).

Nakon ratifikacije Istanbulske konvencije 2015. u poljskom životu ništa se nije promijenilo. Seksualna edukacija nije uveden u kurikulum škola, a i prijedlog ljevice da se usvoji je odbijen od Sejma. No, s druge strane svjedočimo uvođenju radikalizma u institucije, od travnja 2015. 187 vrtića i škola ima anti-rodni certifikat, certifikat je izdan od strane *pro-life* udruge civilnog društva te se broj izdanih certifikata povećava. Brojne *pro-life* udruge i desni političari rodne studije uspoređuju s nacizmom, a njihove teoretičare nazivaju pedofilima i pervertitima (Grzebalska, 2015: 89-99). Rodna ideologija percipira se izvanjskom prijetnjom koja je nametnuta poljskom društvu s ciljem podrivanja poljske zajednice. PRR diljem Europe povezuje rodnu ideologiju s lijevim pokretima, feminizmom i komunizmom te ih definiraju neprijateljima nacije (Grzebalska, 2015: 125-130)

5. ZAKLJUČAK

Najvažnijim elementima koji grade poljski nacionalizam ističu se nacija i katoličanstvo. Nacija je temelj za izgradnju nacionalnog identiteta. Već smo spomenuli kako se nacionalizam smatra pobjednikom među ideologijama što nam potvrđuje i primjer Poljske. PiS u suradnji s Crkvom nastoji usmjeriti svoje građane na ponovno osvješćivanje starih poljskih vrijednosti i tradicija koje su u njih utkane odgojem, i samo ih trebaju izbaciti na

površinu. Svaki pojedinac vezan je uz svoju državu neovisno jer u njoj živi ili izvan nje, ali osjećaj pripadnosti naciji ostaje i povezuje. Uspješnost nacionalizma očituje se u njegovom isticanju posebnosti i jačine vlastitih vrijednosti, a ne nametanjem ideja o novoj, univerzalnoj zajednici koja tjera ljude da u potpunosti mijenjaju svoj život i vrijednosti.

Kao sljedeći element istaknuli smo katoličanstvo. Izjednačavanje identiteta Poljaka s identitetom Katolika imala je vrlo snažne učinke tijekom borbe protiv komunističkih vlasti. Vidjeli smo kako je Crkva održavala moral zajednice te je nakon raspada komunizma tražila redefiniranje svog statusa. Od tada je Crkva nezaobilazan akter formiranja javnog diskursa i političkog života Poljaka posebice zbog osnutka RM bez čije podrške nije dna stranka ne može dobiti izbore, a putem svojih platformi formira i podupire razne inicijative i organizacije koje sudjeluju u usidranju katoličkih vrijednosti u društveni život. Također, Crkva je jedan od najvećih protivnika migranata, rodne ideologije, LGBT skupina za koje smatra da ne pripadaju poljskom društvu. Ovakav stav iznio je i Kaczyński optužujući migrante nositeljima fundamentalne i imperijalističke ideologije te smatrajući pojavu homoseksualnosti izopačenošću kojoj nema mjesta u Poljskoj. Ovdje dolazimo do značajke nativizma koja dijeli društvo na one koji su njegovi pripadnici rođenjem i one osobe i ideje koje to nisu te ih se smatra prijetnjom homogenoj državi.

Prvu značajku uviđamo kroz stvaranje ideje o Četvrtoj Poljskoj Republici koja bi bila utemeljena na katoličkim vrijednostima i moralnim standardima. Sljedeću značajku PRR čini autoritarizam koji uviđamo u zabrani održavanja Parade ponosa, za koju se smatra da je proklamiranjem LGBT skupina, narušila poredak i klimu društva. Poljske vlasti ujedno smatraju da su upravo ovakvi pokreti doveli društvo do moralnog propadanja i devijantnosti te je nužno provesti moralnu revoluciju koja bi rezultirala povratku nacionalnim vrijednostima. Nameću uvođenje tradicionalnih predmeta u odgojno obrazovne institucije s ciljem educiranja novih generacija o katoličkim vrijednostima, disciplini i moralu te heteroseksualnosti. Prijedlog zakona o lustraciji te snažna pozicija u borbi protiv korupcije također su značajke autoritarnosti u Poljskoj. Populizam uviđamo također kroz isticanje borbe protiv korupcije i predstavljajući se zaštitnicima siromašnih te kroz obraćanje narodu da će njihova država biti uređena prema interesima i potrebama običnih ljudi. Podjela na „oni“ i „mi“, dijeli društvo na one koji imaju devijantne ideje poput LGBT skupina i feministica koji nameću rodnu ideologiju te *žele iskvartiti poljsku djecu* i one koji žele očuvati poljske vrijednosti i tradiciju. Populizam uviđamo i kroz opravdanja koja koristi PiS, u obraćanju međunarodnim institucijama oko smjene određenih sudaca, objašnjavajući to voljom naroda.

Zaoštravanje i radikalizaciju PiS-a nakon pobjede na izborima 2005., ne smatram neuobičajenom pojavom. Danas često čujemo kako jačaju ekstremne i radikalne stranke, osvajaju mjesta u parlamentu, no one nisu problem suvremenih demokracija i teško da mogu osvojiti potrebnu većinu. Iznimka je PiS, ali ne u potpunosti, jer je PiS krenuo kao stranka desnog centra koja je nakon koalicije s radikalnim, ali i ekstremnim partnerima počela poprimati njihove vrijednosti. Utjecaj PRR uviđamo kroz usvajanje njihovog obrasca ponašanja, politika i stavova u diskurse i prakse *mainstream* stranaka. Zabrinjavajuća je činjenica da birači *mainstream* stranaka također dijele većinu stavova s radikalno desnim strankama, što potvrđuje Muddeovu tezu o PRR, o pojavi patološke normalnosti, s kojom se i sama slažem. Nekada neprihvatljivi i strogo osuđivani stavovi sada postaju dio *mainstreama*.

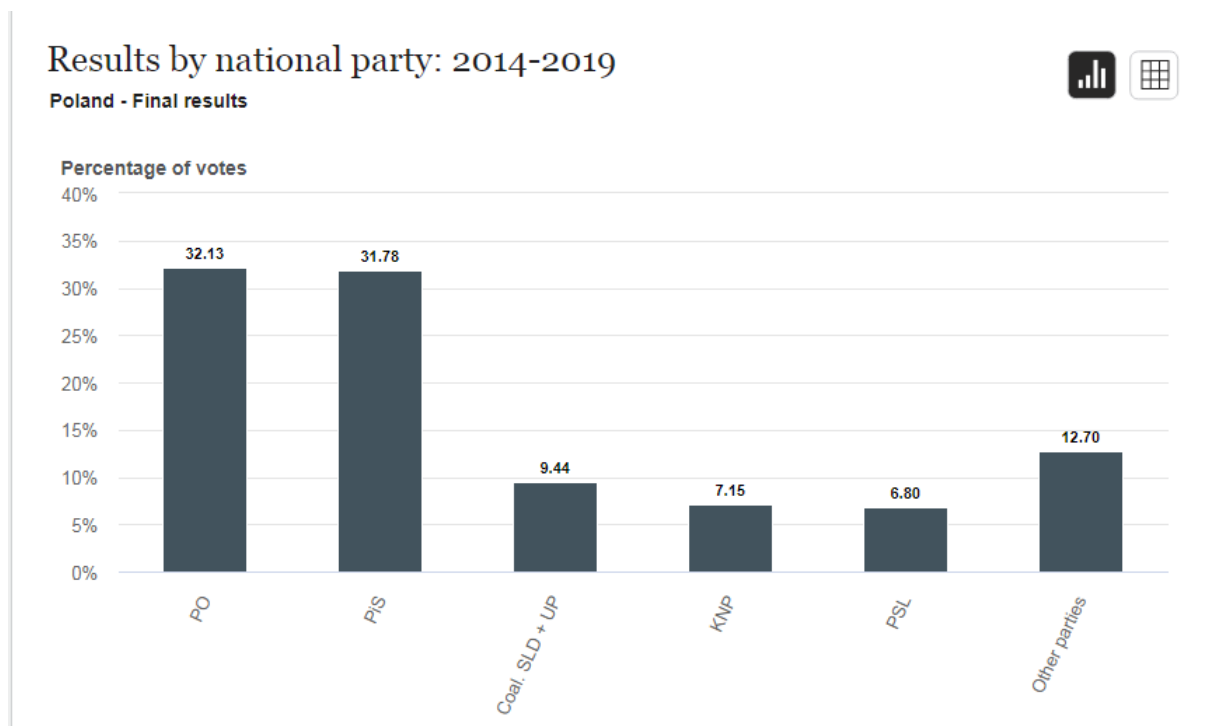
Ovaj zaokret PiS-a samo pokazuje da svaka desna stranka ima tendenciju postati radikalnom. Nakon zajedničke koalicije PiS-a, LPR-a i SPR-a međunarodne institucije zapitale su se kako to da je PiS koji se još tada smatrao *mainstream* strankom prihvaća radikalne tendencije LPR-a. Odgovor je jednostavan zato što i sam dijeli to mišljenje. Većina stranaka koje pripadaju desnom *mainstreamu* ne žele ga napustiti. U isto vrijeme njihova radikalna tendencija dopušta da radikalni koalicijski partneri postave pojedina pitanja na dnevni red kao npr. problem migracija, koje one kao pripadnice *mainstreama* pretežito otvorene i uključive, ne mogu tako pozicionirati. Zato koriste svoje koalicijske partnere da nametnu mišljenje koje svi dijele, prešutno se, slažući s njima.

Radikalno desne ideologije dovode u pitanje donedavno neupitne postulate liberalne demokracije. To najbolje uviđamo kroz retoriku populista o izjednačavanju liberalne doktrine i njezinog utjecaja s komunizmom. Holmes u svojoj knjizi ukazuje kako stranke PRR propituju djelovanje *mainstream* medija optužujući ih za širenje lažnih vijesti i dezinformacija te suzbijaju njihov utjecaj zatvaranjem određenih medijskih kuća i oduzimanjem koncesije. Medije se uvijek percipiralo nužnima za razvoj demokratskog društva i informiranje građana, no PRR ih opisuje kao prijetnju demokraciji. Ujedno suverenost definiraju kroz odupiranje pluralizmu i tolerantnosti prema strancima, manjinama i LGBT skupinama. Možda najbolji primjer kako Mađarska i Poljska ruše liberalnu demokraciju je kroz odgovore na optužbe EU zbog korupcije i zlorabljenje moći, opisujući to inozemnom urotom protiv mađarske i poljske nacije.

Utjecaj zemalja koje se okreću prema autoritarnim tendencijama kao što je to prva započela Mađarska, potom ju prati Poljska također može otvoriti vrata takvih aspiracija ostalim

državama regije. Koje, sada mogu oponašati politiku svojih uzora znajući da imaju nekog tko im *drži leđa*. Pojava dviju takvih demokracija može koristiti članicama koje strogo osuđuju iliberalne tendencije kao dobra povratna informacija o nezadovoljstvu trenutnim uređenjem, ukazati na pogreške koje su se odvale u oponašanju te konstruirati novi oblik uređenja kako bi suzbile njezin daljnji razvoj.

Smatram nužnim diferencirati vladavinu Mađarske i Poljske. Uspoređujući njihovu radikalnost, za pretpostaviti je da će u Mađarskoj nakon Orbána radikalnost nestati, jer je Fidesz postao personalizirana stranka Viktora Orbána. Kada je riječ o Poljskoj i njezinom premijeru stavlja se naglasak na stranci i jačini organizacije. Bez obzira na to što njezin predsjednik nije toliko karizmatičan kao što je to Orbán, opstanak PiS-a je izgledniji nego Fidesza. Fidesz pokreće Orbán, Mađarska je Viktor Orbán dok je u Poljskoj pokretačka snaga PiS. Nakon što Kaczyński napusti stranku ili odluči se više ne baviti politikom, PiS će ostati i njegova struktura i ideje će se nastaviti, jer su oni organizacija, koja ne ovisi o jednom čovjeku, kao što je slučaj s Fideszom. Stoga, smatram da je Poljska tek započela s jačanjem svog nacionalnog identiteta i pozicioniranjem sebe u međunarodnim odnosima, ostaje nam vidjeti kako će se razvijati njezine autoritarne tendencije. Na priloženom grafu uviđamo jačanje PRR u Mađarskoj i Poljskoj tijekom zadnja dva izborna ciklusa i postotak potpore koju uživaju.

Slika 1: Poljska 2014.-2019.

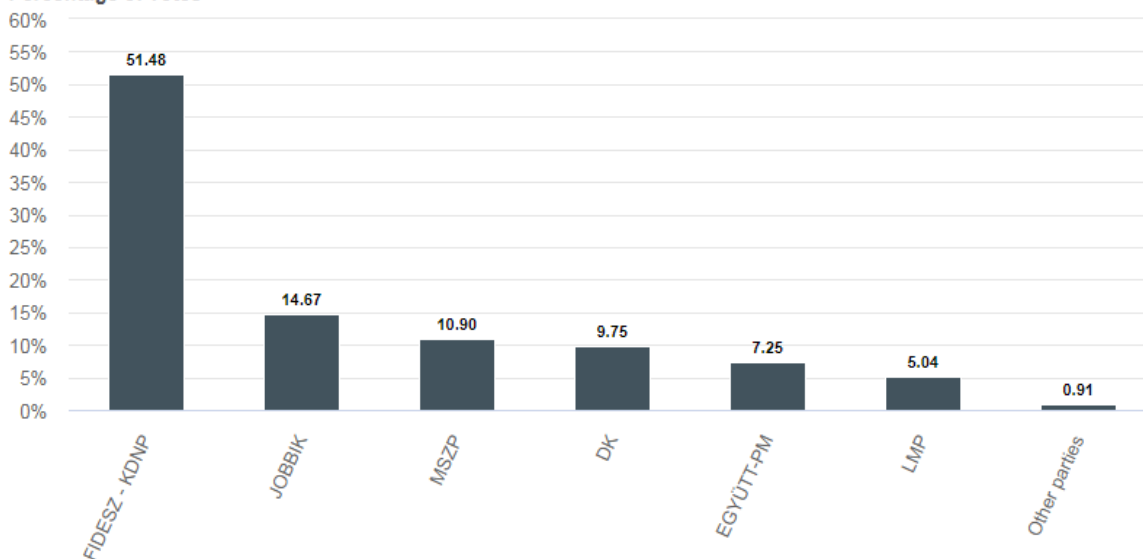
Izvor: Europski Parlament 2019.

Results by national party: 2014-2019

Hungary - Final results

Percentage of votes

Slika 2: Mađarska 2014.-2019.

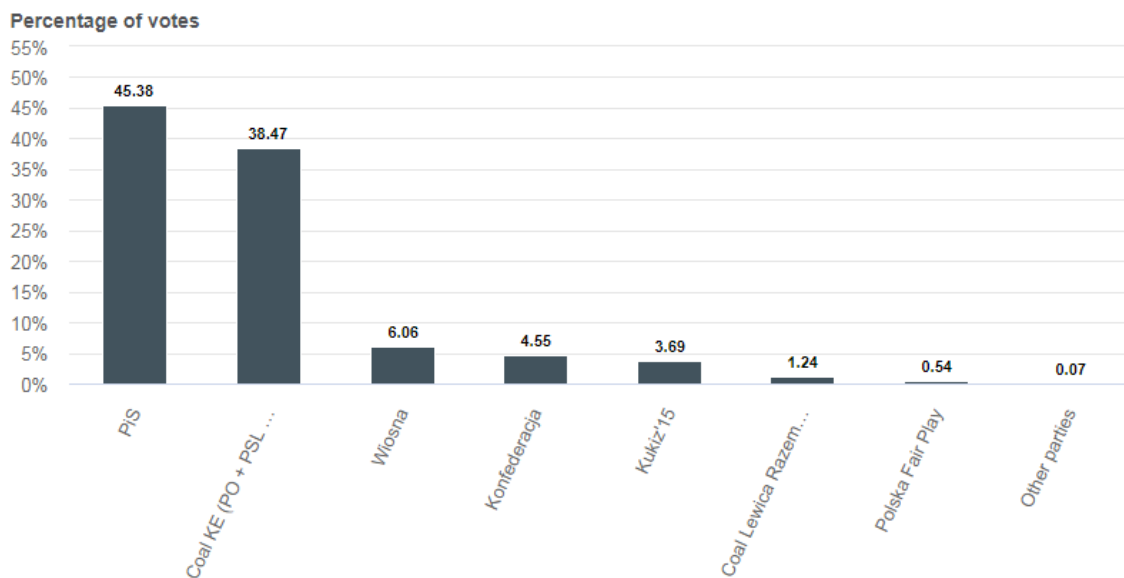
Izvor: Europski Parlament 2019.

U Poljskoj dvije najjače stranke od 2014.-2019. bile su PiS i PO koje uživaju skoro jednaku potporu 32% što nam govori da su se stranke borile oko neodlučnih birača. Što se tiče Mađarske, Fidesz u koaliciji s KDNP-om uživa potporu od 52% te uvjerljivo odnosi pobjedu u ovom izbornom ciklusu. Ujedno Fidesz nema ni oporbu koja bi propitivala njegove politike osim Jobbika koji se nerijetko smatra ekstremnom desnicom koja zapravo surađuje s Fideszom te prije nego je Fidesz postao PRR, Jobbik je smatram populističko radikalnom desnicom čije je politike Fidesz usvojio i zaokrenuo u desno što ćemo vidjeti na grafu u sljedećem izbornom ciklusu.

Results by national party: 2019-2024

Poland - Official results

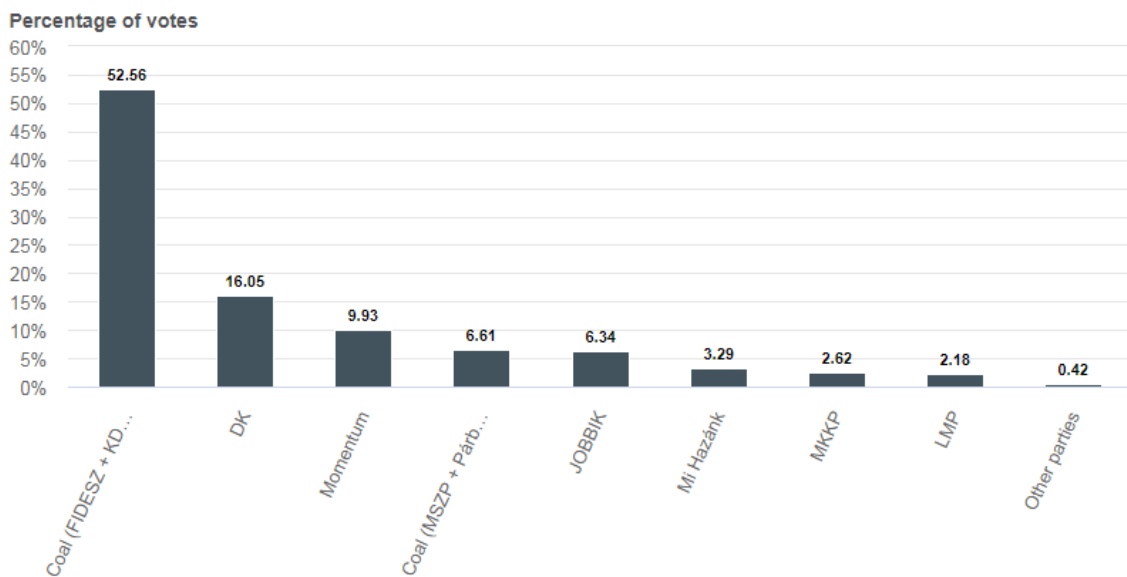

Slika 3: Poljska 2019.-2024.

Izvor: Europski Parlament 2019.

Results by national party: 2019-2024

Hungary - Official results

Slika 4: Mađarska 2019.-2024.

Izvor: Europski Parlament 2019.

U Poljskoj se malo promijenila situacija PiS prelazi u vodstvo te ima potporu birača od skoro 46%, dok PO ostaje na 38% što je velika razlika u odnosu na izborni ciklus od 2014.-2019. što nam govori da se biračko tijelo PiS-a radikaliziralo. Kod Mađarske situacije ostaje ista te Fidesz uvjerljivo vodi s 53%, dok primjećujemo da je podrška Jobbiku pala na 6.34% pri čemu se potvrđuje naša teza da je Fidesz inkorporirao u svoj program ideje Jobbika te uspio ostvariti vlasništvo nad određenim pitanjima koje je Jobbik postavljao na dnevni red, što je rezultiralo prelaskom birača na stranu Fidesza.

6. LITERATURA

KNJIGE:

- Boban, Davor (2011) *Polupredsjednički sustavi Rusije i Poljske*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Chwalba, Andrzej (2011) *Poljska nakon komunizma*. Zagreb: Srednja Europa.
- Freedon, Michael (2006) *Političke ideologije*. Zagreb: Algoritam.
- Krastev, Ivan i Holmes, Stephen (2020) *Kraj doba oponašanja. Zašto Zapad gubi bitku za demokraciju*. Zagreb: TIM press.
- Landman, Todd (2008) *Teme i metode komparativne politike*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Mudde, Cas (2007) *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mudde, Cas (2016) Populist Radical Right Parties in Europe Today. *Transformations of Populism in Europe and the America: History and Recent Tendencies* (str. 295–307). London: Bloomsbury Academic.
- Mudde, Cas (2019) *The far right today*. Cambridge: Polity Press.
- Nikolakakos, George (1979) *A Critique and Analysis of the Decline-of-Ideology Thesis*. Kanada: Wilfrid Laurier University.
- Pankowski, R. (2010) *The Populist Radical Right in Poland. The Patriots*. London and New York: Routledge.
- Pirro, Andrea L.P. (2015) *The Populist Radical Right in Central and Eastern Europe: Ideology, impact and electoral performance*. London and New York: Routledge.
- Schwarzmantel, John (2005) *Doba ideologije. Političke ideologije od Američke revolucije do postmodernih vremena*. Zagreb: AGM.
- Soros, George, (2004) *The Bubble of American Supremacy: Correcting the Misuse of American*. London ibid: Power, Phoenix.

Taguieff, Pierre-André (2017) *Osveta nacionalizam. Neopopulisti i ksenofobi u napadu na Europu*. Zagreb: TIM press.

ČLANCI:

Akkerman, Tjitske (2003) Populism and Democracy: Challenge or Pathology? *Acta Politica* 38(2): 147–159.

Albertazzi, Daniele i Mueller, Sean (2013) Populism and Liberal Democracy: Populist in Government in Austria, Italy, Poland and Switzerland. *Government and Opposition* 48(3): 343-371.

Cipek, Tihomir (2017) The Spectre of Communism Is Haunting Croatia. The Croatian Right's Image of the Enemy. *Croatian Political Science Review* 54(1-2): 150-169.

Cipek, Tihomir i Lacković, Stjepan (2019) Civil Society and Rise of the Radical Right in Poland. *Croatian Political Science Review* 56(3-4): 153-176.

Hinsey, Ellen (2016) Poland's Illiberal Challenge. *New England Review*: 37(4): 73-88.

Minkenberg, Michael (2002) The Radical Right in Postsocialist Central and Eastern Europe: Comparative Observations and Interpretations. *East European Politics and Societies* 16(2): 335–362.

Minkenberg, Michael. (2013) 'From Pariah to Policy-Maker? The Radical Right in Europe, West and East: Between Margin and Mainstream. *Journal of Contemporary European Studies* 21(1): 5–24.

Mudde, Cas (2014) Fighting the system? Populist radical right parties and party system change. *Party Politics* 20(2): 217-226.

Šalaj, Berto i Grbeša, Marijana (2017) Što je populizam i kako ga istraživati? *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja* 26(3): 321-340.

Zaslove, Andrej (2009) The Populist Radical Right: Ideology, Party Families and Core principles. *Political Studies Review* 7(3): 309-318.

POGLAVLJA U ZBORNIKU:

- Grzebalska, Weronika (2015) Poland. U: Kováts, Eszter i Póim, Maari (ur) *Gender as Symbolic Glue* (str.83-103). Budimpešta: Foundation for European Progressive Studies
- Krzemiński, Ireneusz (2017) Radio Maryja and Fr. Rydzyk as a Creator of the National-Catholic Ideology. U: Ramet, Sabrina P i Borowik, Irena (ur) *Religion, Politics, and Values in Poland* (str. 85-112). New York: Palgrave Macmillan.
- Minkenberg, Michael (2015) Profiles, Patterns, Process: Studying the East European Radical Right in Its Political Environment. U: Minkenberg, Michael (ur) *Transforming the Transformation? The East European Radical Right in the Political Process* (str.27-56). London and New York: Routledge
- Mudde, Cas (2008) The Populist Radical Right: A Pathological Normalcy. U: Brandt, Willy (ur) *Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations* (str.1-22). Malamö: Malamö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM) and Department of International Migration and Ethnic Relations (IMER).
- Szwed, Anna i Zielińska, Katarzyna (2017) A War on Gender? The Roman Catholic Church's Discourse on Gender in Poland. U: Ramet, Sabrina P i Borowik, Irena (ur) *Religion, Politics, and Values in Poland* (str. 113-136). New York: Palgrave Macmillan.
- Pędziwiatr, Konrad (2015) Church and State Relations in Poland, with Special Focus on the Radio Station Mary. U: Simmons, G i Westerlund, D (ur) *Religion, Politics and Nation-Building in the Post-Communist Countries* (str. 163-178). England: Ashgate
- Rydliński, Bartosz M. (2018) Nationalism and Neo-Fascism Under Jarosław Kaczyński. U: Ehmsen, Stefanie and Scharenberg, Albert (ur) *The Far Right in Government. Six Cases From Across Europe* (str.19-28). New York: Rosa Luxemburg Stiftung.
- Stanley, Ben and Cześniak, Mikołaj (2019) Populism in Poland. U: Stockemer, Daniel (ur) *Populism Around the World* (str. 67-86). Švicarska: Springer.

INTERNETSKI IZVORI:

Hrvatska enciklopedija (2021). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=17314>
Pristupljeno 15.4. 2021.

Publikacija Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (2013).
<https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Publikacija%20Konvencija%20Vije%C4%87a%20Europe%20o%20spre%C4%8Davanju%20i%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20%C5%BEenama%20i%20nasilja%20u%20obitelji.pdf>
Pristupljeno 24.5. 2021.

Rezultati europskih izbora 2019. <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/hr/drzavni-rezultati/poljska/2019-2024/> Pristupljeno 21.5. 2021.

SAŽETAK

Cilj ovog rada je ispitati utjecaj radikalno desne ideologije u Trećoj Poljskoj Republici. U prvom djelu rada definirali smo ideologije te smo istaknuli najbitnije ideološke obitelji koje su poslužile kao temelji za nastanak novih ideologija među kojima je nastala i ideologija populističko radikalne desnice. U drugom dijelu rada definirali smo što je to radikalna desnica te njezine temeljne značajke koje čine nativizam, autoritarizam i populizam. U trećem dijelu nastojali smo sve tri značajke pokazati na primjeru PiS-a od 2001.-2005. te od 2015. do danas. Uz nativizam, autoritarizam i populizam ključnim odrednicama poljskog identiteta javljaju se nacija i katoličanstvo. Nacija se ističe kao osnovna odrednica izgradnje nacionalnog identiteta, a katoličanstvo se izjednačava s identitetom Poljaka, Poljak jednako biti Katolik. Neizostavni akter u izgradnji nacionalnog identiteta Poljaka čini Katolička Crkva i Radio Marija u vlasništvu oca Tadeusza Rydzyka koji je stvorio cijeli medijski konglomerat. Crkva i RM oblikuju javno mnijenje te utječu na ishode izbora. Utvrdili smo da je radikalizacija Poljaka prisutna još od perioda Romana Dmowskog, oca poljskog nacionalizma i Josepha Piłsudskog koji su nudili različite vizije za uređenje Poljske, no s istim ciljem, jačanje poljskog nacionalnog identiteta. Radikalizaciju poljskog mnijenja najbolje uviđamo kroz protivljenje održavanju Parade ponosa, protivljenju rodnoj ideologiji i uvođenju seksualnog odgoja i obrazovanja u škole.

Ključne riječi: ideologija, ideologija radikalne desnice, Treća Poljska Republika, PiS, PRR

SUMMARY

The aim of this paper is to examine the influence of radical right-wing ideology in the Third Polish Republic. In the first part of the paper, we defined ideologies and highlighted the most important ideological families that served as the basis for the emergence of new ideologies, including the ideology of the Populist Radical Right. In the second part of the paper, we defined what the Radical Right is and its main features, nativism, authoritarianism and populism. In the third part, we tried to show all three features on the example of PiS from 2001-2005 and from 2015 to the present. Along with nativism, authoritarianism and populism, the key determinants of Polish identity are nation and Catholicism. The nation stands out as the basic determinant of building a national identity, and Catholicism is equated with the identity of Poles, a Pole equals being a Catholic. An indispensable actor in the construction of the national identity of Poles is the Catholic Church and Radio Maria, owned by Father Tadeusz Rydzyk, who created the entire media conglomerate. The Church and the RM shape public opinion and influence election outcomes. We found that the radicalization of Poles has been present since the period of Roman Dmowski, the father of Polish nationalism, and Joseph Piłsudski, who offered different visions for the organization of Poland, but with the same goal, strengthening Polish national identity. We see the radicalization of Polish opinion best through opposition to the Pride Parade, opposition to gender ideology and the introduction of sex education in schools.

Keywords: Ideology, Ideology of the Radical Right, Third Polish Republic, PiS, PRR